

FRA HØVÅGS HISTORIE:

I Kornbrekke sag.

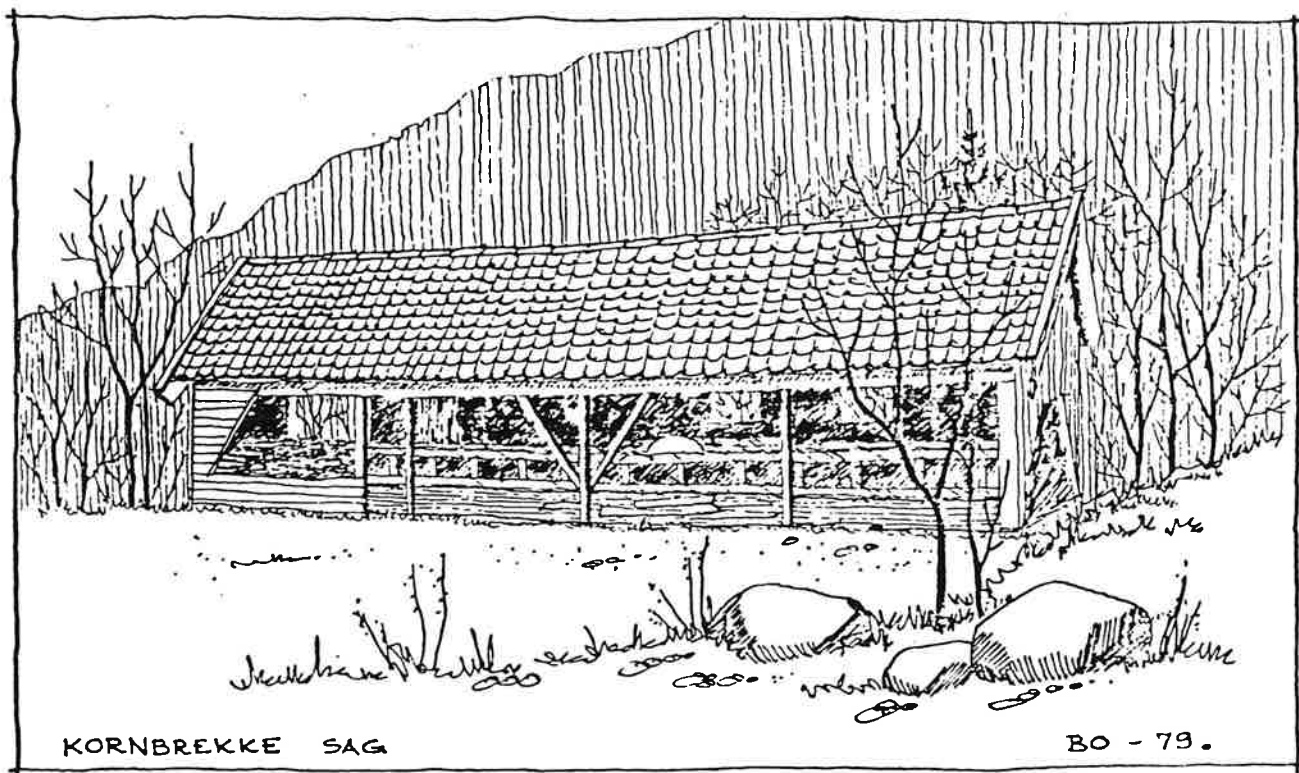
ved Knut Kornbrekke

II Høvåg-gårder (del 3).

ved Gjerulf Noddeland

III Briggen Frithjof.

et gammelt sjömannsdikt

F O R O R D

På årsmøte i Høvåg Museum- og Historielag i 1979 holdt Knut Kornbrekke et kåseri om den gamle saga på Kornbrekke. Han har nå skrevet en artikkel om saga til Historielaget "Småskrifter". Knut Kornbrekke er født 23/12 - 96 i Vinje, hvor faren var prest. Han bodde her til etter konfirmasjonen, da han begynte på middelskolen i Lillesand. I 1919 flyttet familien til Kornbrekke i Høvåg. Han overtok som eier av gården i 1928.

G. Noddelands artikkelserie om Høvåg gårder fortsetter også i år. Serien er tidligere trykt i "Lillesandsposten" og "Agder Tidend". Ennå er det igjen en del gårder til neste års småskrift.

Til slutt noen ord om "Et sjømannsdikt". Det er skrevet av Govert Nilssen Ribe. Han og hans bror, Herman Nilssen Aambernes, var med på forliset. Briggen "Frithjof" ble ført av Håver Tønnessen Kvanne (Stendal). Forliset har sannsynligvis skjedd i 1860 årene, kanskje i 1864.

INNHALDSFORTEGNELSE

Kornbrekke sag	side	1
Høvåg - gårder		
Stenersnes	"	8
Ulvøysund	"	9
Kvivik	"	20
Glytningsvåg	"	24
Natvik, Ramsøya	"	29
Grimsøya	"	31
Tronderøya	"	35
Et sjømanns-dikt	"	39

KORNBREKKE SAG

På siste årsmøte i Håvåg Museums- og Historielag gjekk det i årsmeldinga m.a. fram at laget nå har overtatt den gamle vassdrevne saga på Kornbrekke. Grunnen til dette var at eigaren hadde planar um å rive henne, og nytte det som kunde brukast til oppføring av ny sag heime på garden med onnor drivkraft. Saga er elles ikkje so gamal,- ho er bygd i slutten av fyrre hundradåret, men har ikkje vore i drift dei siste 20 år. Det er ikkje so mange att av desse gamle vassagene,- i denne kommunen er det iallfall den siste, - og etter samråd med fylkeskonservator Hamran og eigaren vart det til at laget overtok saga slik ho står og vedlikehaldet for framtida.

Det som gjorde at eg lova å skrive litt um denne saga, som nå skal stå som eit minne um farne tider, er ikkje sjølv bygningen, men det er sagplassen og det som har samband med denne, som ved nærare gransking er interessant. Det har to årsaker: For det første eit dokument som gjennom 200 år har fylgt dei ymse eigarar av vest-bruket på Kornbrekke, - me skal seinare koma attende til det, - og for det andre rester av ei gamal oppgangssag som er tatt vare på. I den gamle smidja på garden heng sagbladet og andre støypte jarn-konstruksjonar til drivverket. Eg synest desse restene frå den gamle sagplassen på ein måte høyrer saman med saga som nå er freda og bør fylgja denne.

Farbror min, Gunnar Kornbrekke, hadde teke over farsgarden i midten av 90-åra og hadde vel då i tankar å bygge nye uthus. Hausten 1896 fekk han med seg eit par karar frå Manneråk i Øyslebø, som han visste hadde greide på koss ei sag skulle vera. Tellef Johnsen Røynås, (seinare Fjeldal) var og med som byggmeister. Farbror Gunnar førde nøgje rekneskap gjennom alle år, for byggearbeidet med saga og uthuset og elles alt arbeid på garden og i skogen. Og desse rekn-skapsbøkene kan vera forvitneleg lesnad når det gjeld skilnad i prisar og arbeidstilhøve gjennom dei 80 åra som er gjengne.

Utpå våren året etter stod saga ferdig og vart straks teke i bruk. Ho var bygd for dobbel spindel med sagbenker for vanleg skurd og stav-skurd. Frå stemmen var det, forutan renne til turbinhjulet, lagt renne for inntak av sagtømmer til velta. Elles vart det bygd ny bru over bekken og veg ned til saga. - Av driftsrekneskapen for dei fyrste åra går det fram at det var mykje plankeskurd, - svære dimensjonar og, -: 3 x 11" og 3 x 9". Desse gjekk til Lillesand der kjøpmann Lars Olsen stod for vidare umsetnad, seinare til trelasthandlar Chr. Hauge. Uthuset vart ferdig i 98 og der er det heller ikkje spart på materialane. Granbord til humarkister var det spurnad etter, Thor Andersen, Åkerøy, var m.a. ein god avtakar av dei. Elles var det avsetnad på noko dei kalla "dansklast", det var vel helst mindre dimensjonar. Hjulsneller av eik gjekk det og ein del av, og so stav og sjølv sagt leigeskurd for grannelaget.

Sidan eg tok over garden har eg dreve eindel med sagarbeid, men det var liten avsetnad på skurlast i slutten av 20-åra og fram til siste verdenskrigen. Etter krigen vart det etterkvart spurnad etter material av ymse slag, serleg planker av eik og bjørk. Staven var det og avsetnad på til brukeleg pris. Det vart då sett inn kulelager på spindelen og innmontert eit eldre påtrekk. Men leigd arbeids-hjelp vart etterkvart for dyr, og av ymse andre grunnar har saga ikkje vore brukt sidan sist i 50-åra.

For dei som ikkje er lokalkjende i dette noko avsides heiestroket får me ta litt geografi fyrst. Vassdraget der denne saga ligg, kjem frå Kleppevatnet i Birkenes, der garden Klepp ligg ved nordenden av vatnet. Ved utlaupet og ikkje langt frå garden Saga, der vegen over Røynåsheia går like framum husa, stod Kleppevand sag (ogso kalla Ytre Røynås sag), som i si tid var andelssag for Y. Røynås, Klepp og Fjellskår. Denne saga er nemnt so tidleg som i 1610, og garden har venteleg fått namn etter sagplassen. Straks nedanfor Saga går soknegrensa millom Birkenes og Høvåg (no Lillesand). Elva renn so sørover og eit stykke nedanfor Kornbrekke-gardane får ho tilsig vestanfrå av Terebukken som kjem frå Terebutjønna i Grøddummarka, (herifrå og kalla Tvibekken). Dalføret går no meir i austleg leid, og ved bytet med Glastad står so Kornbrekke Sag. Frå utlaupet av Glastadvatnet, med Gåsetjønn på vestsida av vegen, går so elva vidare nedover i same leid til ho renn ut i Bjorvika ved A. Vallesverd.

Ved den siste fossen i vassdraget, ved garden Jorde (eller Sanden) var det både sag og mølle, den siste i 2 høgder. Opphavleg var desse 3 sagene alle oppgangssager, seinare ombygde til sirkelsager, men nå står altso berre K. saga att. Både mølla og saga på A. Vallesverd var i drift til i 1920-åra. Den øvste garden på A. Vallesverd, Kolgarhaugen, hadde og kvern. Den stod til i slutten av 30-åra og vart brukt til tresking av Thomas Roland og Jacob G. Vallesverd. Sistnemnde var i mange år oppkjøpar av eikebork og dreiv garveri.

Steindalgardene hadde si sag eit stykke nedanfor der nåværande fylkesveg går over bekken som kjem frå Steinsvatnet med tilsig frå noko av Drangsholtmarka i gamle Tveit herad, og renn ut i Steindalsfjorden ved Trøde. Denne saga var i drift til i byrjinga av dette hundradåret. Vart seinare reve og noko av materialen brukt av Thv. Kjøstvedt då han sette upp ny elektr. stavsag på Trøde.

Av andre sagbruk som var i drift frå 1700-talet og utover til vår tid kan nemnast Vestre Vallesverd sag som hadde løyve til 400 bords "skiørsel". Ho vart som dei andre seinare bygd um til sirkelsag og var i drift til under siste krig. Då vart ho øydelagt av flaum og sett upp att nede ved fjorden for elektr. drift.

Lengere uppe i dette vassdraget vart det i 1920-30 åra sett upp eit par mindre sager (stavsager), men desse var berre i drift nokre få år.

Isefjær er og gamal sagplass. I 1738 er det tinglyst skj. frå Guttorm Gundersen Tvede til Thomas Olsen Isefjær på halvparten "udi den under d.g. tilliggende priviligerde Saug" for 70 Rd. Og i 1813 har Jens Rasmussen Isefjær solgt til Abraham Thomassen Kjøstvedt 1/6 i Isefjær Bygdesaug for 150 Rd. Den gamle oppgangssaga stod lenger uppe i bekken, - eit stykke nedanfor Studevann-stemmen. I 1883 vart ho reven og sett upp på ny tomt nede ved fjorden der ho har vore i drift til ho vart nedlagt for nokre år sidan.

I Aana, (Melaaen) har det og vore oppgangssag utan at eg har funne henne nemnt som privilegert. Men etter det Karl Hansen, Vesterhus, har fortalt meg, vart det i eldre tid skore bord til utskiping ved Kvåse brygge, so dei har venteleg hat bevillinga i orden. For å få den skorne lasta til skipingsplass brukte ein same transportmåten som på Kornbrekkesaga, - dei skorne stokkane fygde elva ned til fjorden og so i ringbom til skipssida. Nåverande veg rundt fjorden vart ikkje ferdigbygd før kring siste århundradskifte, og den gamle

vegen over heia til Kvåse var for tungvint. - Etter ein kontrakt frå 1823 gjorde bøndene på Vesterhus og Kvåse avtale med eigaren av Rosseli um bygging av stem ved Rossevatn, og i dei neste 100 år vart saga dreven som andelssag. I 1923 overtok so Karl Hansen saga åleine til ho vart lagt ned sist i 50-åra.

Både på Isefjær og i Melåen var det bygdemøller i nærleiken av sagplassen. Dei har baa vore i bruk til kring midten av hundrad-året. Mølla i Melåen er reven, men Isefjær-mølla står.

Me får ta med litt av gardssoga for Kornbrekke og Glastad som hadde sagplass saman. I ein "Gårdsbeskrivelse" frå 1761, (Mandtal over gårdene i Nedenes Fogderi) er det 2 bruk på Kornbrekke og 2 på Glastad. Glastad, som då var benefiseret gods (kyrkjegods), var på 2 huder i skyld, medan Kornbrekke tilsaman hadde 1 og 3/4 h., mangla altso 3 ksk. på 2 h. og vart difor rekna som "ødegård". Elles var dei tolleg like i husdyrhald og utsåd, men skogen ser ut til å ha vore noko betre på K. Der det er "lidt Eeg- og Fureskov som er tienlig til små last". På G. er det og "Eeg- og Fureskøv, denne er gammel og rådden". På Glastad høyrer det "Quærn" til garden og denne har vel då stått der sirkelsaga seinare kom og framleis står. Dette går fram av den avtale som vart gjort millom eigarane på Glastad og Gunnar Kornbrekke i 1897 då han sette upp sag for eiga rekning, og der det m.a. heiter: "Den gården Glastad tilhørende gamle kværnplads er ligeledes afstået som tomt til det nye sagbrug". - Kornbrekke hadde si eiga kvern i ein annan bekk litt vestanfor garden. Ogso badstuve til turking av korn eit stykke frå husa. Alt er reve for mange år sidan. - berre kvernesteinane og noko av reidskapen som høyrde til er teke vare på, - so som høresald og dryftetrog og l. Og namna kvennebekken og kvennestemmen får me tru ikkje vert gløymde.

Men no får me tilbake til det dokumentet som er nemnt innleidingsvis og som gjeld bevilling for skurd av 400 stk. bord for eigarane av Kornbrekke sag, Hans Larsen (austbruket) og Peder Sørensen (vestbruket). Før denne bevillinga vart gjeve kom det protest frå sagbrukseigarane på A. Vallesverd og Steindal av grunnar som gjeng fram av referatet frå rettsmøtet. Det er eit vidløftig dokument, men me tek det likevel med her utan innkorting, då det gjev eit godt bilæte av tilhøva på den tid. Steindal sag hadde si bevilling frå 1709, og eit par år før denne saka kom upp hadde dei fått bevillinga høgda til 600 bord.

.....

Utskrift av ekstrarettssprotokoll nr. 2 for Nedenes sorenskriveri. Autorisert 3. november 1784.

Aar 1786 Fredagen den 26de Maji blev een Aastæds Rett sadt og betient paa Gaarden Kornbrecke i Høvog Sogn udi Nedenæs Amt, udi Opsidderen Hans Larsens Huus til den Ende at afhandle een Besigtelse over samme Gaards Skoug og beliggenhed, samt bestemmelse hvorvidt een Saug paa denne Gaards Grund kunne være tienlig og uden Hindring for Naboerne; Overværende til Rettens med betiening efterskrevne 6 Eedsoerne Laugrettesmænd og Gaard Brugere, nem. Bertel Tingsager, Knud Pederson Songe, Osmund Jørgenson Egeland, Aasuld Arnesen Glamsland, Ole Olsøn Sangereid og Ole Stephenson Fieldahl som alle declarerede at være Parterne ubeslægtede, og som af Kongens Foged Hr. Krigs Raad Dahl, under 10de huius ere udnævnte, følgelig Opnævnelsens Bemeld som blev frem-

lagt saal. Hvorda Hans Larsen Kornbrecke tilligemed hans Naboe Peder Sørensen fremstoed for Retten og tilkiendegav at de under 4de Martii d: A: har indgivet deres Allerunderdanigste Ansøgning om Privilegium paa een Saug som de paa deres Gaards Grund agter at opsætte til 400 d udskebningss Bords Skiørsel og til at oplyse hvor nyttig een saadan Saug ville være dem, har de Requireret denne Forretning, de fremlagde nu deres i den anledning under 9d huius udstyrede Stevning, som for alle Vedkommende er lovlig forkyndt saal. Kaldsmændene Lehnsmænd Steendal og Tønnes Gundersen Glastad afhiemlede med Eed Stevningens lovlige Forkyndelse efter deres Paategning.

Af de indvardslede mødte Herman Jensøn og Niels Olsøn Steendal, Anders Pedersen, Aasul Nielsen, Guttorm Knudsen, Aanon Hansen og Ole Syversen, hvilke som ere Opsiddere af Gaarden Østre Wallesværd.

Citanten bad derefter at den samlede Rett, ville tage under Besigtelse Gaarden Kornbreckes Skoug, og det herunder værende Vandfald, samt derefter skiønne hvorvidt, Saug kan være tienlig og uhinderlig eller icke. De tvende mænd fra Steendal protesterede imod denne Forretnings Foretagelse for saavidt samme har hensigt til at Saug paa Kornbrecke skal opføres, hvorved de ville betages den adgang de har til at faae saa meget Tømmer som udfordred til deres forhen privilegerede Saug, thi de har altiid faaet Kornbrecke Gaards aarlig huggende Tømmer til Skuur, og naar de icke fremdeles kan beholde samme, ville de icke blive i stand til at faae saa meget Tømmer som udfordres til det Quantum de har Bevilning paa at maae skiære, hvilket de begiærede Dommeren og Laugrett ville for deres Skiøn tage til Grund.

De forbemeldte Østre Wallesværd Gaards Opsiddere, loed ligeledes føje Protest imod denne intenderende Saugs Opsættelse, paa følgende Grunde: 1:, fordie deres privilegerede Saug ligesom Steendals, ville komme til at savne det Tømmer som hidtil har kunnet faaes af Kornbrecke Skoug. 2:, fordie det vand som de har til deres Saug ville blive dem hindret ved det at een Saug oven for deres blev opsat, thi det samme vand som falder til Deres Saug, maatte Citanterne og betiene sig af; og 3, fordie at Spærne af den Saugs Skuur, som Kornbreckes Opsiddere agter at opføre, ville med Flommen skylles ned paa deres Eyendeele og være samme til stoer skade, samt og være hinderlig udi at Vandet icke ville faae sit sædvanlige løb samt 4:, at de icke selv eyede nogen Stem for deres Saug vand saa det i Tilfælde af een Saugs Opførelse paa Kornbreckes Grund, ville beroe af disse Eiere hvor vidt de maatte faae Saugvand eller icke. - Hvilket alt de ventet, bliver taget under Betragtning ved denne Forretning, og de paastoed at den intenderende Saug i denne anledning, maatte blive anseet upasselig og til hinder for Comparenterne og deres Eiendomme, hvis Beskyttelse de troede Regjeringen toeg deel i. Citanterne protesterede imod disse saa ugrundede anbragte Indsigelser; den Saug der attraaes, agter de at sætte paa sine egne Eiendeele; Vandet bliver altiid det samme enten der bliver sat Saug eller icke, og Østre Wallesværd Saug ligger $\frac{1}{2}$ Miil neden for det Sted hvor de attraaer at bygge Saug, saa det aldrig kan blive den til nogen hinder; Hvad end viidere betræffer de Indtenderinger der ere frembragte angaaende Saugtømmeret, da holdt de det usvarværdig, thi Indsigelsen røber kuns egen Interesse hos Contra Parterne, som icke bør hindre Citanterne fra at betiene sig af sine Ejendeele - at een Saug paa Kornbreckes gaard er nødven-

dig og tienlig saavel til Citanternes egne som Naboernes huuses vedligeholdelse, og at de ej paa bedre Maade kan forædle deres gaards tilliggende Skoug end ved at forundes Devilling lige med andre deres Naboer til de ansøgte 400 Bords udskibnings Bord og at betiene sig af de deraf faldende Vandkandtede Bord til Brug i Sognet, det haaber de at Retten vil indsee, de begiærede derfor Forretningens Fremme efter Indstævningen.

Steendals og Østre Wallesvårds opsiddere vedblev deres forrige. Retten og Laugrettet forføjede sig derpaa ud i denne Gaards Skoug for at besigtige samme og man befandt at den er meget god, vel begroet med tætte og stoere Træer, saa at derudi gierne kan hugges saa meget Tømmer som udfordres til over 400 bord aarlig uden at den derved skal tage kiendelig Skade, Igiennem denne Skoug er een rendende Bek som har sin gang vesten for Gaardens Bygninger og Østen for er atter een lige rendende Bek, som begge løber sammen et kort stykke i S.O. fra Huusene, disse samlede, udgiør det vand som skal drive den Saug Citanten ønsker sig tilladt at faae opbygget og paa dette Sted hvor den attraaes at skal staae kom Retten nu og befandt, at vandet der har et temmeligt stærkt Fald og at der oven for er een gammel Stem som Hans Larsen sagde at ville betiene sig af fremdeeles uden at bygge nogen større i Fald han bliver tilladt at bygge Saugen og denne Bygning hvori Saugen skulle være ville han have staaende paa det Sted hvor nu fandtes een gammel Bækkeqværn; Her kom igien tilstøde østre Wallesvård og Steendahls Opsiddere som igientoeg deres forrige nedlagde Protest og reserverede sig deres Rett i Fald Laugrettet skulle ansee een Saugs opbyggelse nødvendig, og en saadan Saug skulle blive bevilget, til alle vedkommende for den Fornærmelse deres Ejendeele kunne tilføjes enten ved Vandets Forhindring eller ved nedskyllelse af Saug Spouene, og Østre Wallesvård Saug ville ved saadan lejlighed allene komme til at gaae om Natten, siden samme ligger $\frac{1}{2}$ mill neden for og Vandet kunne da ej naae deres Saug før om Aftenen. Effter nøjeste overlæg og de nu forefundne omstændigheder var den samlede Rett enig udi at skjønne og kiende at den icke kan indsee nogen grundig aarsag til at Hans Larsen og Peder Sørensen kunne nægtes adgang til den af dem ansøgte Kong. Naade om Privilegium paa een Saugs opbyggelse af 400 Bords aarlig Skiørsel paa Gaarden Kornbreche der ville være Nyttig- saa meget mindre som Skougen hvoraf Tømmeret kan faaes tilhører dem, Stemmen staaer paa deres egen Grund og Saugen bliver og staaende der Vandet haver et Naturligt og godt Fald som icke ved een nye Saugs opbyggelse kan skiønnes at være de nedenfor boende til nogen Skade; thi Saug Spon bevises med Erfarenhed at være een slags giødsel for marken naar de kommer derpaa, men dette skier sielden ved Hjælp af vand da de plejer gierne at Synke naar de kommer i vandet og følgerlig kan de ej komme til at beskadige den nedenfor liggende Jord; Vandet beholder det samme løb det haver og icke forminskes ved een nye Saugs anbringelse paa det anviiste Sted, hvoraf igien følger at de af Østre Wallesvård og Steendahls eyere anbragte Indsigelser, synes upasselige; Viidere var icke ved denne Forretning at iagttage. -

.....

Av dette ser ein at retten til å skjere bord for sal var mykje verd, og trass i alle motargument førde ikkje protesten fram, og bevillinga vart underskrevne på Friederichsberg Slot den 23. august 1786 av Kong Christian VII.

I brevet er det m.a. gjort utførleg greide for alle vilkår. Her tek me berre med noko av det:

"Tømmeret som skiæres skal bare være fra egen skov og bordene skal være af sædvanligt mål, nemlig hvert bord af 10 til 12 fods længde og 1 og $\frac{1}{2}$ tommes tykkelse til forhandling og udskibning under Christiansands Tolddistrikt med vilkår:

1. At for fremtiden ophører den leverance af tømmer som hidtil er skeet fra Kornbrekke gårds skov til skiørsel på de under 9. september 1709 bevilgede Steendals og Wallesværd's Sauger.

2. At tømmerhugsten og skiørselen vedvarer ikkun så længe som tømmeret til foranførte fire hundrede stykker bord udi Kornbrække gårds skov på lovlig måde og af træer som holde forordnet mål uden samme skovs forhuggelse eller skade kan erholdes, såsom ingensinde noget af undermåls træer hertil må hugges eller skiæres", - og so fylgjer ei rekke andre bestemmelser.

Å vera medeigar i ei privilegert sag (kvantumsag) var ein måte å skaffe seg kontanter på, - ikkje berre ved sal av bord, men ein slik rett vart unntatt som eit verdepapir eller brukt som garanti for lån. I pantebøker og skifteprotokollar finn ein mange døme på det. Isefjær er nemnt før, og frå Kornbrekkesaga kan me ta med at vestbruket fekk ny eigar året etter at bevillinga var ordna. Han fekk vel bruk for kontantar og selde sin rett til sal av 200 bord til ein på Glastad for 37 rd. -

Etter søknad frå dåverande eigarar av K. sag får denne bevillinga "confirmation", som det heiter, (stadfesting) i ett dokument gjeve på Stockholms Slott i 1818 og underskreve av Kong Carl. Men før denne confirmasjonen vart gjeven laut det ny befaring til, og denne vart halden på Kornbrekke hausten 1816 med desse lagrettsmenn: Lensmann Niels Olsen Stendal, Knud Larsen Trøde og Jon Børgesen Kornbrekke. I utskrift av tingboka frå denne befaringa av skogen og saga står det m.a.: "Saugen har ellers godt fald, og er indrettet med enkelt blad, grin og skiærebenk, og har ikkuns ringe adgang til tømmer, og med hensyn til alt forestående blev rettens skiøn at på denne Kornbrække vandsaug skiæres årlig 10 tylter, siger ti tylter, 12 fods tømmer med 9 a 10 tømmer's top, hvormed også denne forretning blev sluttet".

Som ein ser har det vore ymse meiningar um skogen gjennom tidene.

Det lever sjølv sagt ingen no som kan minnst desse oppgangssagene i drift. Men dei har nokk vore i bruk utover ogso i siste halvpart av 1800-åra. Kor lenge den gamle saga på K. stod veit eg ikkje, men i eit utskiftingsbrev frå 1853, då vestbruket vart delt millom min Oldefar og bestefar, er det nemnt at dei skulde kvar ha 1/6 av vasssaga. Dette kan tyde på at dei 2 bruka på K. kvar hadde 1/3 part i saga, og Glastad, - eller andre, - den tredje. Enno kan ein vel og i sume gamle hus finne materialer skorne på slike sager, dei skil seg greitt ut frå sirkelsagskurd med sine tverrgående merke etter det grove sagbladet.

Johan Glastad, som var f. i 1855, fortalde meg ein gong at dei skar ikkje stokken heilt ut, slik at borda hekk saman i den eine enden. Kring den andre batt dei ei vidje, og dermed kunde stokkane flotast ned bekken, i bom ut Glastadvatnet og vidare ned til Bjorvika der lasta vart gjort klar til skiping. Det kom ikkje hjulveg over Røynåsheia før i 90-åra, etter at den gamle vegen gjennom Høvåg var umbygd og lagd um Gåsetjønn.

Til å føre oppsyn med at forordningane vart haldne vart det tilsett skoginspektørar. Her hadde me ein som het Vogt, han gjekk elles under namnet "Holzfyrsten", og han var ikkje god å koma ut for. I bygdeboka for Birkenes vert fortalt um ein Gunder Pedersen som då var eigar av Klepp. Han hadde utan løyve hogd og dreve fram⁴ tylvter krumholt av eik og levert lasta ved Trøde strand til eit skipsbyggeri i Kristiansand. For dette vart han i 1767 dømd til å betale,- ikkje bare verdet av lasta, men og ei stor bot og sakskostnader. Tilsaman vert dette like mykje som det heile Klepp vart verdsett til då sonen overtok året etter. - Eigaren av garden Saga var ute for det same og han måtte gå frå garden etter å ha betalt ei hard bot.

Dette vert berre nokre spreidde glimt frå ei tid som me som nå lever ikkje har so lett for å setja oss inn i. Tilhøva på andre kantar av landet var vel stort set dei same, og eg tek tilslutt berre med nokre tal um denne gamle sagbruksverksemda som nå er gjenge over i saga, og overteke av store, moderne anlegg.

Dei fyrste vassdrevne sagene kom her til landet for umlag 450 år sidan og voks i tal, serleg over austlandet, slik at i midten av 1600-åra var det over 1200 slike sager. I 1662 fekk byane langs kysten på aust- og sørlandet kjøpstadrettar og dermed einerett til ut-skiping av trelast; og noko seinare vart talet ved "forordning" av den dansk-norske einevalds-regjering redusert til det halve, "av hensyn til skovenes conservation", som det står i forordninga. Men det var vel helst embetsmanns-veldet og rik-folk i byane som tok makta og fortienesta, og det vart tronge tider for bønder og skogbrukarar. På austlandet hadde dei noko dei kalla "plankeadelen", og den var nokk ikkje ukjend på våre kantar heller.

Vår generasjon skulde ikkje ha nokon grunn til å klage, sjølv um me heller ikkje har gått fri for inngrep i eigedoms- og bruksrettar. Men eg trur ikkje me har vondt av å bla litt tilbake og sjå kva våre olde-foreldre og tip-oldeforeldre måtte gå igjennom. Lofthusuppreisten i slutten av 1700-åra er eit godt døme på det og kan gje grunn til ettertanke.

H Ø V Å G - G Å R D E R

STENERSNES g.nr. 31.

En mindre nabogård til Ribe er Stenersnes eller Nettet som den gjerne kalles.

Den ligger på utkanten av Ribe ganske for sig selv.

Torjus og Gunder Madsen var brødre og skal være kommet fra Iveland.

Torjus bosatte sig på Vestre Vallesvård, og Gunder kom til Stenersnes.

Han blev nemlig forlovet med Torborg, datter til denne gårds daværende eier som het Tor.

Omkring 1790 reiste Gunder tilsjøs. Han var da forlovet med Torborg. Så var han borte i 7 år, og i all den tid fikk hun bare 2 breve fra ham. Men enda brast ikke lenken. Da han kom hjem, var alt godt og vel, og de feiret sitt bryllup.

Men så rett lenge fikk han ikke nyde hjemmets fred. Der kom et bud - kongebud - fra Kjøbenhavn. Gunder Madsen adlød. Han tok farvel med hjemmet og vandret på sin fot øst til grensen, derfra ned gjennom Sverige og kom frem til Kjøbenhavn kort før skjærtorsdagslaget 2. april 1801. Han var ombord i en kanonbåt der var med i slaget. Av mindre fartøier der var utrustet til kampen var der, foruten kanonbåtene også noen man kalte flytebatteri. Det skulde være en slags flåte, hvorpå var anbragt kanoner. Disse batterier hadde det største folketap.

Gunder fortalte at admiral Nelsons skib fikk grundskudd, hvorfor han måtte forlate det, men innen han det gjorde, ga han ordre til at skibets ror og seil skulde innstilles slik at vinnen skulde føre det ned mot den danske flåte og en lang lunte skulde settes i forbindelse med kruttkammeret. Alt blev gjort. Da sidste mann gikk fra borde, brant luntene.

Imidlertid satte strømmen fartøiet ut av den beregnede kurs, og det drev hen til et sted, hvor en hel del tilskuere av den civile befolkning befant sig. Disse stormet ombord i mengde, og før de fikk sukk for sig - - - -

Det brak glemte Gunder aldri. Han var døv i tre dage etterpå.

Dagen efter slaget var han oppe i byen. Den gate hvor de sårede var transportert gjennom var mesket av blod.

Gunder slapp vel hjem igjen. - Han og Torborgs eneste barn var en jente som het Sidsel.

Denne arvet Stenersnes og blev senere gift med Nils Andersen fra Justøen. Han hadde en bror der het Sven og bodde på Holte. Det var store og sterke karer disse.

Nils var Danmarkskipper. Han hadde ladt bygge et større fartøi på et sted inne ved Hellevik. Og da det var ferdig fra verftet, gjorde han sig klar for å seile ned til Danmark om høsten i sit gamle fartøi for å kjøpe seil og rigg m.m. til det nye. Slike ting var billigere dernede. - Han vilde enda tatt med sin 12 års gamle søn Gunder på denne tur, men gamle Torborg rådde ham bestemt ifra. Gutten blev hjemme.

Da han kom på hjemveien igjen fra Danmark fik han en storm av nordvesten på sig, og fartøiet blev kastet iland på Skagens rev og ingen blev bjerget. Dette skedde i 1836 om høsten.

Nils efterlot sig 5 barn, 3 sønner og 2 døttre. Gunder var den eldste og fór tilsjøs. Severin likeså. Men han rømte fra norsk fartøi i England, hvor han så hyrte sig med et stort engelsk skib som skulde til Kina.

Severin kom i k k e hjem. Man ventet forgjeves på ham i 20 år. Så blev hans efterlatte midler delt mellem hans søskende.

Anders og moren Sidsel døde omtrent samtidig av en ondartet tyfus. Og den eldste datter Ingeborg Kristine, som da var gift med Danmarksskipper Nikolai Vilhelmsen fra Svinør, kom hjem for anledningen, fikk hun sykdommen og døde. 3 lik kort efter hverandre blev båret ut fra det samme hus. Det var i 1844.

Den andre og yngste datter Torborg blev også angrebet av tyfus. Og lægen ga ordre til at man måtte ha likkisten ferdig før innen tre timer efter døden var inntrått måtte liket være i kiste og bringes bort.

Kista var klar, men Torborg fikk ikke bruk for den den gang. Mot forventning kom hun sig.

Gunder var ute og seilte i denne tid. - I 1848 stod der dobbeltbryllup i Stenersnes. Gunder Nilsen og Tomine Nilsdatter Ribe og Nikolai Vilhelmsen og Torborg Nilsdatter hadde bryllup på samme dag.

Torborg kom således til å flytte inn i sin avdøde søsters hus i Svinør.

Der er 2 sønner og 1 datter igjen efter Gunder og Tomine, og 1 datter efter Torborg.

Da Gunder sluttet med langfarten, seilte han i nogen år på Danmark med Abraham Tønnessen Ribe.

.....

Bjønnåsen er ei høi hei på østkanten av Ribe-gården. Her holdt haugfolket til i gamle dager.

Døren inn til hallen er påviselig, og der innefra hørtes ofte spill og dans.

Over felens strenge gikk i lange tider en slått som man hadde lært av tussekongens spillemann i Bjønnåsslottet.

U L V Ø Y S U N D

G.nr. 32

I like retning av Nesset og skilt fra dette ved et smalt løp som kalles Indresund, ligger Indre Ulvøy, 0,7 km², og på ut- og sørsiden av denne, Ytre Ulvøy, 0,2 km². Sundet mellom disse to største øyer blir alltid av den stedlige befolkning kalt "Sundet" - ellers er det

offisielle navn Ulvøysund, som på samme tid også er betegnelsen for den hele bebyggelse på disse to øyer.

Det er Aust-Agder fylkets vestligste forpost ut mot den av sjøsyke reisende så beryktede Kvåsefjord.

Og ut gjennom Kvåsefjorden går fylkesgrensen få kabellengder Vesten om innløpet til Ulvøysund, hvor stenvarden på Stangholmen gir ledseileren den tydelige, men tause veiledning.

Når Stangholmsund er passert, har han en lun skipshavn foran seg til venstre, men Sundet fortsetter i østlig retning mellom begge øyer.

Rundt indre del av havnen så vel som på begge sider av Sundet ligger den nåværende befolknings beboelseshus, enkeltvis og i klynger, samt uthus og dessuten brygger med båtplasser og sjøboder.

Det er et gammelt sagn som sier at Ulvøysund opprinnelig skal ha tilhørt en rik og mektig bonde, som bodde på Ribe. Han skulle være eier av halve Nesset med tilliggende øyer.

Denne mann hadde en tjenestegutt, som var framifrå tro og pålitelig i tjenesten. Og da han etter flere års tjenestetid skulle flytte for å sette eget bo, skal husbond ha sagt: "Du har vært en god tjener for meg, og du har ikke vært lønnet som du har fortjent. Derfor vil jeg nå tilby og gi deg Ulvøysund til odel og eie, hvis du er tilsinns å bosette deg der!"

Gutten tok med takk mot den uventede gave. Han var godt kjent der ute, for der hadde Ribebonden alle sine sauer gående. Skog var det nok av og jord også. Den ventet bare på sin rydningsmann. Fisk gikk i mengde langs stranden, - der var løfter for framtiden der ute!

Denne tjenestegutten skulle således være Ulvøysunds første nybygger. Hans navn er unevnt.

Sikkert nok er det at den første menneskebolig ble oppført på sørsiden av Indre Ulvøy, like ved Sundet, der hvor ferdselen har gått i uminnelige tider øst og vest.

Fra huset førte en primitiv vei innover til det ryddede land på øya. Og i tidens løp ble også hakkespett og spade anvendt på Ytterøyas nordside, hvor den jomfruelige jord lå og ventet sin rydningsmann.

For godt og vel 125 år siden var Kristian Jørgensen Ulvøysunds eneeier. Han var født og bodde på det omtalte sted, hvor hans hus står den dag i dag.

Man kalte han gjerne "Store-Kristian", for han hadde en nabo som man kalte "Lille-Kristian". Det var riktignok ikke kroppsstørrelsen som skapte betegnelsen.

Store-Kristian var losformann og gjestgiver og drev dessuten sitt gårdsbruk.

En gjestgiver i uthavnene hadde bruk for rommelige lokaliteter. Og det hus han bodde i, vitnet om det.

Vegg i vegg med det opprinnelige lille hus - riktignok to-etasjes - var det satt til en anseelig bygning med to stuer i 1. etasje á 21 fot i firkant og to salsrom i 2. etasje av samme dimensjoner.

Huset var en vinkelbygning, hvis østre fløy dannes av det gamle hus.

Den hele bygning var lav på mur. Når det er høyvann, står sjøen i høyde med strøene. Men disse er både solide og varige. De består av eikebjelker på 14 tommer i firkant.

Gulvene i 1. etasje er nedlagt av planker i full lengde, altså 21 fot.

Det er meg meddelt at bygningen - og da i såfall den opprinnelige - skal være omkring 400 år. Men man savner visstnok hjemmel for denne påstand.

Store-Kristian har etterlatt seg en gammel huspostill hvor han, som skikk og bruk gjerne har vært, særlig før i tiden blant befolkningen, egenhendig har nedtegnet dato for de viktigste familiebegivenheter i den rosverdige hensikt at de skal bli gjemt og bevart i slektens minne som et "arvestykke".

Jeg vil gjengi uforandret hva Kristian har skrevet om seg og sine, med hans egne ord, som følger:

"Anno 1772 den 18de september er jeg Kristian Sevrin Jørgensen født i Ullesund.

Gud bevare mig fra denne verdens ære, gunstig at leve og salig at dø i kraft ad Jesu fortjeneste!

Anno 1776 den 6te november er Mætte Syvertsdatter født i Stensøen (Gl. Hellesund).

Gud give os at leve kristelig og dø salig ved Jesu fortjeneste. Amen!

Anno 1792 den 10de juni som var første søndag efter trinitatis stod vort bryllup i Ullesund udi mange av vore venners nærværelse, og blev vi Copuleret av velærværdige hr. Lassen udi Høivåg kirke.

Gud lad oss leve sammen i indbyrdes kjærlighet med Gud og vor næste for Jesu skyld. Amen!

Anno 1793 den 9. februar kl. 1½ ef.middag er vor datter Ingeborg Christine Kristian Severinsdatter født i Ullesund og døpt den 10de mars i Høivåg kirke av hr. Lassen.

Gud la hende leve kristelig og dø salig ved Jesum. Amen!

Anno 1794 den 26de october kl. 2 ef.middag er vor datter Inger Asille Kristian Severinsdatter født i Ullesund.

Gud lad hende leve kristelig og dø salig!

Død den 8. july 1812.

Anno 1796 den 30de november kl. 2½ (tre) om morgenen er vor søn Jørgen Kristian Severinsen født i Ullesund og døpt 11. december udi Høivåg kirke av hr. provst Lassen.

Gud lade ham leve kristelig og dø salig ved Jesus. Amen!

Anno 1798 den 15. juli kl. 4½ (fm.) om morgenen er vor søn Simon Kristian Severinsen født i Ullesund og døpt den 22. july udi Høivåg kirke av hr. Lassen.

Gud lade ham leve kristelig og dø salig. Amen!

Død 28. october 1800.

Anno 1801 den 7. mars 1½ (to) om morgenen er vor søn Simon Kristiansen født i Ullesund og døpt den 18. mars udi Høivåg kirke av provst Lassen.

Gud lade ham leve kristelig og dø salig. Amen!

Anno 1802 den 17. december kl. 3½ (fire) om morgenen blev vor søn Nils Kristiansen født i Ullesund. Døpt den 18. december av Marte Kristensdatter i vort hjem.

Den 19. februar 1803 ble han bragt til kirke.

Anno 1805 i februar kl. 9 om aftenen er Even født og døpt samme aften av Anders Børresen kl. 11½ i vores eget hus, og den 21. februar var vi til kirke med ham.

Gud lade ham leve kristelig og dø salig. Amen!

Anno 1807 den 15. januar kl. 1½ om morgenen er vor datter Christiane Marie Kristiansdatter født og døpt av hr. kappelan Taap den 25. januar i Høivåg kirke.

Gud lade henne leve kristelig og dø salig! Amen.

Død den 27. juni 1808.

Anno 1808 den 12. december kl. 10 om aftenen er vor datter Christiane Marie født, og døpt av hr. Taap den 18. december i Høivåg kirke.

Gud lade hende leve kristelig og dø salig. Amen!

Anno 1811 den 14. october som var en mandag kl. 12 om middagen er vor datter Marte Beate født, og døpt den 10. november i Høivåg kirke av Grøgård.

Anno 1813 den 24. november som var en onsdag aften kl. 11½ er vor søn Jakob Andreas født og døpt av pastor Grøgård i Høivåg kirke den 28. november.

Gud lade ham leve kristelig og dø salig. Amen!"

Kristian S. Jørgensen døde den 15. mars 1827 - 54½ år gammel.

Hans hustru, Mette, døde den 27. september 1830 - 54 år gammel.

Tiden gikk, og Kristians og Mettes barn ble voksne. Foreldrene anviste hustomt til de som ville starte sitt hjem på fedregården.

Jørgen Kristiansen fikk tomt og bygde ved Hollenderheja tvers over førnevnte roløps vestre ende ved en liten lun bukt. Løpet ble stenfylt i hele sin lengde, og der var fra nu av farbart til fots.

Jørgen ble gift med Gonild Akselsdatter fra Stangenes eller Buene i Randesund. De hadde to gutter og 2 jenter: Aksel, Jørgen Emil, Aase og Mette.

I skifte etter farens død fikk Jørgen 1/4 av foreldrenes eiendom på begge øyene.

På samme vis fikk broren Simon også 1/4 av eiendommen. Men så skulle disse to igjen avstå en mindre part hver, regnet etter 1/12 av det hele bruk til deres svoger Tomas Abrahamsen, som var gift med deres søster Ingeborg Kristine. Deres mor satt således igjen med det halve av eiendommen den tid hun levde.

Jørgen døde tidlig og hans enke som satt i små kår, fikk god støtte av sin bror, losoldermann Johan Akselsen i Randesund.

Barna måtte tidlig ut, og sønnene Aksel og Jørgen Emil ble sjømenn. Jørgen ble senere los. Han gikk vekk med skøyten i 1892.

Aksel var utenlands i 12 år. Han var gullgraver den meste del av tiden, men utbyttet ble nok heller magert.

Da han omsider kom hjem, overtok han morens gård og drev fiskeri ved siden av. Han ble gift med datter til gårdbruker og losformann Knud Nilsen Ribe.

Simon Kristiansen bygde i Kampedal innerst i havnen. Han ble los 16 år gammel, men seilte i mange år til sjøs, den siste tid som skipsfører. Da han sluttet sjøen, begynte han som los igjen. Han var gift med Helene Hansdatter fra Gl. Hellesund.

De hadde to gutter, Anton og Simon, som begge ble skipsførere, og tre jenter, Charlotte, Elevine og Jusine.

Anton overtok gården etter sine foreldre.

Even Kristiansen fikk anvist hustomt i vestre kant av havnen. Stedet bærer hans navn: Evensvik.

Han var sjømann og bosatte seg ikke hjemme. Derimot overlot han sitt hus i Evensvik til sin søster Kristiane Marie, som var gift med Danmarksskipper Haaver Ommundsen fra Høvvåg.

Even var ugift. Han ligger begravet på Staten Island.

Kristiane og Haaver hadde to døtre, den eldste Omine ble gift med Anton, Simon Kristiansens sønn.

Nils Kristiansen bosatte seg på Ramsøy hvor han var los i mange år. Han er omtalt i min artikkel om Ramsøya.

Marte Beate ble gift med Ole Hansen, Gl. Hellesund. (Se samme artikkel).

Jakob Andreas Kristiansen var sjømann. Han bodde i Flørnes, V. Moland, hvor han var gift. Hustruen het Juliane.

Han fór som styrmann med et fartøy som kom inn til Kristiansand. Straks skipet var fortøyet om kvelden, tok han sjekte for å ro hjem. Fint vær var det. - Om morgenen fant man sjekten drivende, og Jakob lå død tvers over toften. Et sykdomsanfall hadde tatt hans liv. Han etterlot seg en sønn som het Jørgen. Han ble sjømann og døde som skipsfører. Han kalte seg Flørnes.

Ingeborg Kristine, som var den eldste av Store Kristians barn, ble som sagt gift med Tomas Abrahamsen. Han var født på Ramsøya og var los.

De fikk altså en mindre gårdpart og bygde et lite hus med stue og kjøkken nede og et loft ovenpå. Døren besto av en øvre og nedre halvdør, og fra kjøkkenet var det adgang til fjøset, hvor besetningen - ei ku - holdt til.

I dette sitt lille hjem fostret de opp 4 sønner og 3 døtre.

Tomas og hans nærmeste nabo, Gregers Hansen, som også var los, hadde losbåt sammen. Tomas' svoger, Simon, seilte også med dem og dessuten en sønn til hver av de to første.

En morgen lå de klar til å stikke tilhavs. Været var ikke nett-opp av det blide slag. Så kom Simon, just som de kastet loss. Da sa Tomas: "Bli du hjemme i dag og pass på, vi er folk nok". "Ja, ja," sa Simon, og la hånden på rorhodet og støtte fra. Dermed rodde han hjem, mens de andre satte tilhavs. -

Ingen av dem kom igjen.

Abraham Tomassen ble nå sin mors forsørger. Han var los såvel som hans brødre Johan og Kristian. Og så hadde de to søstre Margrete, gift med Johannes Nibesund, Mette Aselle gift med Kristian Andreas og Severine. Kristian ble gift med Ase, datter av Jørgen og Gonild, og bosatte seg på Ribe (Glytningsvåg) og Johan ble gift med Martea Bergitte, som vil bli nærmere omtalt nedenfor.

Abraham og Johan var sammen på hellefiske en dag i januar måned. De kom ikke tilbake. Man antok for sikkert at en strømsjø hadde fylt båten for dem. Det var i begynnelsen av 60-årene.

Kristian tok nå moren i follaug og fikk dermed hennes hus og jordvei i Ulvøysund. Men han ble boende på Ribe.

Like overfor gjestgiverens hus på sørsiden av Sundet står det et nokså stort toetasjes hus, som var bebodd av to forskjellige familier. Dette og gjestgiverhuset var ved århundreskiftet de eneste hus i Ulvøysund.

I den vestre halvdel bodde los Kristian Kristiansen - Lille-Kristian - som han kaltes, og hans hustru Anne Serine, som var kommet fra Bakervik.

Det var henne som hjemmedøpte Store-Kristians sønn Nils.

De hadde 7 barn, 4 sønner og 3 døtre. Da det knep som verst for brød i krigens år, våget Kristian og et par mann til seg avsted til Danmark med sin losbåt "Ternen" for å kjøpe "Livsens frelse".

De var heldige og slapp vel både fram og tilbake. De hadde bl.a. også med seg hjem danske grovbrød, som man kalte "ankerstkoker". De var smale, og så lange at når Kristian satt på en stol kunne han sette den ene enden mot gulvet, mens han skar av den andre. Og barna sto lykkelig rundt ham i glad forventning om det som nå skulle skje.

Et gjestgiveri i uthavnene i de dager var beregnet på å ta imot reisende på kysten. Befordringsmidlene var ikke etter nåtidens krav - hurtigrute m.m.

De fartøyer som befordret reisende, var slupper, jakter og skøyter. Faste ruter var det ikke tale om. Ofte og især i vinterhalvåret, traff det seg ofte at værforholdene gjorde det umulig - endog i ukevis - å fortsette reisen.

Lokalitetene i disse fartøyer var ikke av den beskaffenhet at de under slike omstendigheter gjorde oppholdet ombord mulig for de reisende: - Små og tarvelige oppholdsrom og primitivt stell i det hele tatt.

Kjærkomment var det derfor etter en hard tur ombord under sjøsykens kvaler og andre viderverdigheter å komme i en lun havn, hvor et gjestevennlig herberges dører sto åpne for de mødige og ofte forkomne reisende.

Og "Mor Ulvesund" var viden kjent fra Lindesnes til svenskegrensen, som en både dyktig og hyggelig vertinne.

Foruten av den reisende befolkning hadde også gjestgiveriet stadig besøk av besetningen på de skip som lå i havn for motvind. Og ofte kunne det derfor være blandet selskap under gjestgiveriets tak.

Mat og drikke var det nok av, og ikke minst av det siste,

men vertsfolket satte dog sin ære i å påse nydelsen avpasset innen en bestemt og sømmelig grense.

Enkelte av de fremmede har satt seg et varig minne, idet de har innrisset sitt navn i vinduenes ruter.

Her er de fleste:

Gullo A. Müller, von Malaga. Moritz Meyer. Gjendorph. Den 6. oktober 1792. Vangensten. 4. juli 1798. Peter F. - den 27. july 1802. I.C. Jürgensen. Fra Bordeaux 1807. Julius Møller 1811. Michael Rendtler Holst. (Laps). Torstensen.

Krigsårene 1807 - 14 satte ikke minst sine dype merker på forholdene ute ved kysten: Vakthold og forsvar, fiendens landgang og ran og befolkningens kamp - også dens kamp med sult og frykt. "Det gav faderkraft at bære hungersnød og krig".

Kristian eide flere småfartøyer som seilte på Danmark og Holland. Han mistet dem alle i krigens første år. 3 av dem var han selv vitne til ble tatt av engelskmannen like utenfor land, og han så dem aldri mer.

Når det var fiende i sikte utenfor, ble det straks slått alarm, og satte han båter på vann, vokste spenningen blant kystens befolkning.

Engstelig søkte kvinner og barn sikkerhet inne på øya eller fastlandet, mens mennene gjorde seg klar til forsvar, særlig når kystvernet var fraværende.

Kystvernet hadde fast stasjon i Ulvøysund, med barakke og signalstasjon. Denne er opprindelsen til "Trevare", (trevarden), Ulvøysunds sjømerke. - Alt som tilhører krigskapitlet er utførlig fortalt annet sted, hvorfor det forbigås her. -

Fra Store-Kristians brygge og kloss forbi husveggen hans, gikk den gang et ganske grunt roløp til Vassdalshavnen (et parti av skips-havnen) og fra dette et lignende løp ut til Sundet. Ved disse løp dannes en større holme, Hollenderheia, og en ganske lav og liten, som fremdeles bærer navn av "Holmen", rett ut for gjestgiveriets vinduer.

Men når kanonbåtenes mannskaper la til ved "Holmen" og skulle opp på utkikken på Storeheia, måtte de vasse over til Kristians planke-brygge. Dette var ubehagelig, særlig ved høyvann, og så bygde de en høy og bred stemdemning fra "Holmen" tvers over ro-løpet til brygga.

Etter at krigen sluttet, gled livet litt etter litt tilbake i sine gamle folder.

Da Tønnes Kristiansen kom til Ulvøysund, sluttet han med langfarten. Han ble lods, og drev makrelfiskeri om sommeren. Gjestgiveriet hadde de også; men dette overløt han helst til sin driftige kone. Og det blev henne som også kom til å styre gårdsbruket. Tønnes derimot drev med sit lods- og fiskeri.

Gjestgiveriet hadde god søkning av reisende. Det varte ennu mange år innen det blev faste dampskibsruiter på kysten.

Riktignok var ikke reiselivet så alment før som nu. Lystreisende eller turister, som de nu kalles, var nok den gang meget sjeldne fugle. De som reiste, gjorde reisen i et eller annet embeds medfør.

Som litt ekstraordinært kan nevnes, at der en dag landet en jakt med 150 soldater og diverse offiserer, der alle fikk tak over hodet i gjestgiveriets rummelige lokale. Der blev redt opp på gulvet den gang.

En og annen gang traff det sig at man kom reisende med arrestanter; og for den slags folk var der også høvelig bekvemmelighet, nemlig et kammers med jerngitter for vinduet, og en brisk til natteleie.

Og så var det mannskapene fra de mange skibe som lå i havn her og der. En gang, det var i 60 årene lå der 72 skibe samtidig på Ulvøunds havn. Det var et vakkert skue, når alle disse om søndagene heiste sine flag i top.

Om vinteren lå det jevnt flere mindre fartøyer i oplag, men med mannskapet ombord. Det var gjerne dansker som var så sent ute, at isen dernede hadde satt lås for deres hjemsteder.

Så fikk de en avveksling istand baller og sammenkomster på gjestgiveriet, og omegnens piker blev innbudt i laget, hvor dansen gikk over tilje.

God mat og drikke vanket og liv og lystighet.

En gang hadde det nær kommet til ufred mellem danske og tyske mannskaper. Det var under ufreden mellem Danmark og Tyskland i 1848.

En dansk gjeng hadde lag i gjestgiveriet og en tysk kaptein var med dem. Så innfant folkene sig fra de tyske fartøier som lå på havnen, og vilde egle sig inn på danskene.

De danske hadde sitt lag i storstuen. Tyskerne kom inn i kammeret ved siden av og forlangte noget å drikke. Straks efter blev talen deres nokså høirøstet og spekket med hånsord til danskene. Verten stagget på dem, men det hjalp ikke stort. De morsked sig bare mer og mer op. Men så visste de ikke ord av før den tyske skipperen stod i døren. Da blev der annen lyd. Og en - to - tre pigget de avgårde hele kobbelet. Danskene kunde da fortsette i ro. Hvis ikke den tyske kapteinen hadde været, var det all sandsynlighet for det hadde blitt en alvorlig batallie.

Der hadde nok vanket en del mundhuggeri bort på havnen tidligere på dagen, og dette hadde ulmet i sindene.

Tønnes og Inger Marie hadde 4 sønner og 2 døtre. Sønnene blev sjøfolk. En av dem som het Karl falt ned fra riggen ombord i et skib han var med, og slog sig ihjel. En søn døde liten, og en omkom i sin fiskerbåt! Han var gift Jusine, Simon Kristiansens datter.

Tønnes og Inger Maries eldste datter som het Martea Bergitte, blev gift med Johan Tomassen. De bygde hus i Makrelvik. Efter et kort ekteskap blev hun enke. Senere hen blev hun gift med Simon, søn til Simon Kristiansen.

.....

Der var en gang hele 5 lodsskøiter, som hørte hjemme i Ulvøund.

Det var "Kjekstad" som tilhørte Ole Kristiansen. "Lange-Per" hvis eiere var Abraham Tomassen og Nils Gregersen. "Lange-Per" var en god seiler. Brødrene Ole og Gunder Hendriksen eide "Klokka 10". Da denne var mindre god seiler og derfor blev liggende akterut for "Lange-Per", når de gikk ut om morgenen, så bestemte eierne sig til å gå ut ved 10 tiden om kvelden. Og derav fik skøiten sitt eiendommelig navn. "Borwats" eides av Lars Tomsen og Johan Tønnesen, der var kommet fra Ramsøi. "Klør 5" tilhørte Johan Tomassen Makrelvik.

Om "Klokka 10" er å melde at den slet sine fortøininger en storm natt, drev inn i en smal bukt på en holme i Bagervikkilen og ble total vrug. Da man kom derinn om morgenen, stod mastetoppen oven vande. Bukten fik fra den dag navnet "Klokka 10 holla".

Tønnes Kristiansen skulde engang lodse ut en danske, som var lastet med hvete.

"Hvis De nu vil sette mit fartøi på grund, lods, skal De få god hyre", sa skipperen til ham. Hertil var naturligvis Tønnes uvilling. - Da lodsens var gått fra borde, var dansken sin egen herre. Og i kveldingen så Tønnes fra heia hvorledes dansken lå å lette efter "Foregrund". Der var ikke merkestage på den gang.

Tønnes spådde sig litt av hvert av dette, og han sa det til kameratene. Da han kom på heia igjen i grålysningen, stod dansken på Meholmen. Denne holmen var bedre å finne for dansken. Mannskapet var gått i båten, og da det lysnet, rodde de til land.

Skipperen kom dårlig fra den affære, som rimelig var.

Lodskontoret blev flyttet fra Gl.Hellesund til Ulvøsund i slutten av 60 årene. Og den første lodsoldermann i Ulvøsund var Jens Kraft, forhenv. skibsfører fra Mandal. Hans hustru het Kristiane født Ross, datter av sogneprest Ross, og søster til den bekjente literat og sprogforsker Hans Ross.

De leide hus de første år; men kjøpte saa Bertesvik og bodde der, så lenge Kraft var oldermann.

Madam Kraft var en dannet og dygtig kvinne, aktet og avhold av alle hun kom i berøring med, og det var ikke faa. De oprettet nemlig landhandleri og sat i stor virksomhet. Huset og dets omgivelser blev sat i god stand, serlig må haven nevnes. Den blev en ren idyl under madamens flittige og nensomme haand.

Selv hadde de ingen barn; men hun hadde flere pleiebarn, som hun opdrog med moderlig omhu til gode og bra mennesker.

Da dampskipet "Activ" skulde gjøre sin prøvetur, blev denne bestemt til Kraft i Ulvøsund. Passasjerene var venner og bekjente av oldermannen og hustru.

På hustaket som vendte ut mot havnen stod "Lodskontor" med farvet tegl.

Kontoret blev ophevet i hans eftermands tid.

.....

På de religiøse område var der i 60 - 70 årene en bevegelse som optrådte sporadisk serlig vestover; men den nådde ogsaa hit. Lederen paa disse kanter var en mand som het Thorkild Hammersmark. Han skulde være en dyktig predikant.

Tilhengerne fik navn av "De sterktroende". Nogen sekterisk tendens var ikke netop påviselig hos dem. De holdt saaledes urokkelig fast ved statskirken og den lutherske lære.

Lægmands- og misjonsvirksomhet hadde de derimot intet til overs for. I saa måde var de avvisende. Et utpreget konservativt grundsyn paa det religiøse omraade er karakteristisk. Kun de eldste oversættelser av bibelen og reformatoriske skrifter var anerkjendt, og "Sandhet til Gudfrygtighed" var barnas bok i skolen. Jensens læsebok og fædre-

landssange var ikke særlig yndet av dem. Alt i alt var det en efterslett av det 17. aarhundredes rettroenhets lære.

.....

Tønnes Kristiansen sluttet med gjestgiveriet i 1854, eller 55, da lokal- og kystdampskibsruter var opprettet.

Fra nu av hadde en slik bedrift ingen anden gevinstmessig fordel enn hvad ølsalg navnlig til skipperne fra de paa havnen indkomne skibe, kunde legge ind.

Som førhen nevnt var det Herman Hermansen som fik gjestgiveriet med denne øltrafikk. Den var ganske uskadelig.

For den bestod bare deri at en eller flere skippere, slik som det faldt sig, stak bort til Gamle Herman en gang iblandt og fik sin post som kom leilighedsvis med lokalbaaden, og som Herman hentet.

Saa rev de i et glas øl, læste posten og snakket om vind og vær og hvad ellers laa dem paa sinde. Og saa skrev de sine fartøiers og egne navn osv. i en bok Hermansen hadde nærmest til en "erindring" om disse. Enkelte gav ogsaa sine optegnelser et poetisk tilspnit.

Der hørte flere lakseset til Ulvø Sund, - to set var særlig gode. - De tilhørte Tønnes Kristiansen.

Her fik man gjerne laks i sommertiden. En gang fik Tønnes 40, og sønnen hans en anden gang 30 laks samtidig i et garn.

Dette fiske er nu paa det nærmeste slut.

En del aar efter at Tønnes hadde kjøbt gaarden, rev han fløibygningen, saa huset derved kom til å bestaa av den oprindelige bygning samt den nærmeste store stue med tilhørende sal i anden høide.

I 1833 foretok grundeierne mindelig utbygning, og de enkelte større holmer, hvor der var sauebeite eller hvor lakseset laa til, blev delt mellem de respektive eiere.

Indtektene av havnens fortøiningsfestigheder (ringpenge) samt en del grundleier blev delt mellem de samme eiere "efter skyld og bruk".

Et godt naboforhold hersket, og villig ydet man hverandre hjelp, naar hjelp trengtes enten det var natt eller dag.

De første aviser som læstes i havnen var nok "Almuevennen". Men posten måtte man hente på Høvaag, som ligger 8 km. borte. Og hertil var det ingen anden vei end sjøveien. Saa det særlig vintertiden kunde bli længe inden man fik sin post.

Tønnes Kristiansen, der døde først, blev 83 aar og Inger Marie blev 92 aar. - Tre av deres barn lever fremdeles.

.....

I Østre Saavik paa Indre Ulvø Sund fandt jeg en gang en levning fra stenalder tiden. Det er halvdelen av en stenøks som er kløvet paa langs. Den er 12 cm. lang og 3 cm. bred, av en graa og haard steinart. Et hull i den viser at den har været forsynet med skaft.

.....

"Lille-Kristian" kom til baaten sin en morgen og saa til sin sorg at alle seilene var stjålet om natten.

Senere paa dagen var han ombord i et fartøi fra Hanover som laa paa Havnen. Han fortalte skipperen om sit tap. "Har du nogen mistenkt?" sa Hanoveraneren. Dette var Kristian ikke saa klar over. Saa ga han ham en beskrivelse av det sted hvor tyvene bodde, og det passet ikke saa værst til Kristians dunkle formodning. Saa sa skipperen igjen: "Vil du ha seilene dine, maa du gaa saa fort du kan, for nu er de i begrep med aa skjære dem op." - "Han var synsk".

Kristian gik saa fort han kunde ind til en gaard på fastlandet. Og der paa laaven holdt de paa aa skulde dele seilene hans.

Paa Ytter-Øia er der en bukt som man kalder "Kjøregars-holla". "Kjøregar" betegner ret og slet kirkegaard. For der er en kirkegaard der inde i bunden av bukta. Kirke hverken er eller har der været nogen tid, men begravelsesplads.

De som har faat sit sidste hvilested her, er fremmede, ukjente, som beboerne fra tid til annen har fundet ilanddrevet fra forliste skibe. - Med offisiel tilladelse har man saa gravlagt dem der inde paa den tause strand. Ingen kirkeklokke tonet over dem, men brendingene derude over baaer og skjær sendte sine toner henover de lave tuer, havets orgelbrus over de glemte grave. -

De sidste som ble lagt ned var mandskapet fra en liten hollender, som drev mot land og ble knust en gang i 40 aarene.

Som et lite glimt fra hverdagslivet i Ulvøysund for et par hundre år siden, tar vi med en oppgave over omkostningene ved begravelsen til: Ingenborg Christine Jørgensdatter, Ulvøysund.

Begravelsens omfang har vel neppe vært vanlig for folk flest på den tiden.

1½	tn.	Malt	
26	bismer	Flask	
3	"	Smør	
2	"	Lys	
8	pnd.	Risengryn	
18	"	Hvidt Sukker	
8	"	Sukker Candis	
20	"	Caffe Bønner	
3/4	"	The	
2½	Dosiner	Lemoner	
1	pnd.	Rosiner	
24	Potter	Dansk Br.v.	á 14 sk.
22½	"	Fransk "	á 1 mark
6	"	Rom	á 22 sk.
16	buteljer	Rødvin	á 22 sk.
Oksekjød og Kalvekjød			8-0-15
1 1/4 Ost			1-0-12
Hvedemel			á 8 sk.
Speserier for			1-0-0
1 fl. Engelsk sennep			0-1-4
Arbeidspenger for fremedefolk			5-1-0
2 favne Furuved			1-0-0
1 tønne Rugmel			3-3-0
For 4 personer og mange i kost			
og arbeidspenge			5-0-0

I fragt for meg og min Baad 2 gange	
til byen	1-2-0
1 ligkiste	6-0-0
For graveren og 3 heste for kjøring	1-1-0
Steen og Glastøy som er slaget i	
stykker	0-3-1
Presten og Degnen for begravelsen	6-1-0
For den syges opvartning i	
14 dager	3-2-0
Jeg betalt en kalv på Frillestad	0-3-0

Den fulle summa Rd.90-0-5

Ulvesund 2^{den} Martie 1775

Even Christensen
Ulvesund.

PS:

Even Christensen var avdødes farbror og hennes formynder.
Han hadde forståelig nok vondt for å få godkjent regningen.

--- o0o ---

K V I V I K

G.nr. 33

"Arent Isaachsen Sorenskriver udi Sands och Bringsverds Skibreder Gjør Vitterligt, at Anno 1694 dend 19de Novembris, blef efter anmodning Holden rigtig Registrering og skifte paa Quievigen udi Høvog Sogen efter Salig Oluf Lassensen, og det imellem Hans efterl. Hustrue Torbør Vroelsdatter, og denis Sammenavlede Børn 1 Marite, hvis mand Leif Rasmussen Boende på Huggeviig i Høvog Sogen, var nerværendis, 2 Guri gl. 20 aar. 3. Giertrud gl. 18 aar. 4 Anne gl. 17 aar. 5te En søn Lasse gl. 16 aar. Overværende paa Høyædel og Velbaarne hrr Etats Raad og Stifts Befalings Mands Hrr. Christian Stochflets fullmegtiges Vel-Edel Commissarii Jacob Povelssens Reisis, og Kongl. Magsts fogedes over Nedenes Lehn Hrr Christian Mouridsen Torups Vegne, Bundelensmanden udi Høvog Sogen, Anders Leifsen Qvose (Kvåse), tillige Vurderings Manden Siver Eivindsen Gløttingsvog, Laugrettis Mand av Høvog Sogen, Derforuden Tilstede Værende Børnenes Moder Broder, Jørgen Vrolsen Hesta, av dito Sogen Hvor da Boets midler av Løse och faste efter riktig registrering og vurdering Befantes som følger:"

Dette er nøyaktig kopi av et skiftebrev som altså er skrevet for 225 år siden - i Ludvig Holbergs og Peter Wessels dager.

Boets samlede verdi av løsøre og besetning er satt til 56 riksdaler og 3 mark.

Det er interessant å se den tids verdsettelse på de forskjellige ting, f.eks.:

1 hest 5 rdl., 1 ku 3 rdl., 5 gjedder (geiter) for 1 rdl. 3 m.

12 sk., 4 sover (sauer) for 2 rdl., og 1 lam 1 m. - 1 rdl. - kr. 3,20, 1 mark - 80 øre, 12 sk. - 40 øre.

Den samlede besetning var verdsatt til 25 rdl. 1 m. 12 sk.

Den beste dyne var satt i 3 rdl. 2 m.

Kjøkkentøyet var nokså enkelt: 1 liten kobberkjele (kieddel), 2 tinnfat og 3 gryter. 1 flatbrødhelle, 2 sølvskeer.

Enken fikk eiendomsrett til det halve bo, de ugifte barn fikk den annen halvdel.

Marite hadde fått så god Hiemfølge (hjemfølge d.a. utstyr) at hun denne gang ikke kunne bli tilkjent mere.

Enken betalte skifteomkostningene av egne midler.

Kvivik var hennes avdøde manns o d e l s g o d s og var 1 hud "udi Quivig. Dessuten påstår enken og hennes bror at "stervboet brude tilkomme 1 kalvskind udi Bagevig, som skal være en plass skyldsatt for 1 giedeskind, hvorav de 2/3 burde tilhøre de 2 huder udi Gløttingsvog som tvende broderlodder, og den sidste 1/3 den hud som tredje broderlodd."

Hertil svarte Sigvard Gløttvog at "hvis sal. Oles arvinger ei var fornøid for deres broderlod med den hud i Kvivig, så var han tilfreds med at de 3 broderlodder, nemlig de 2 huder i Gløttvog og den ene i Kvivig, måtte kastes sammen og påny ved dommer og dannemænd utbyttes hvormed sal. Oles enke og arvinger iligemåte var fornøid. Hvis det ei forbliver ved forrige bytte eller hvis parterne i innbyrdes om ovennevnte kan forenes, da beror odelsgodsets deling, så lenge indtil vi des kan, hvad utslag samme bytte vinder ved lovlig adferd, hvilket de stervboet såvidt odelsgodset angår haver sig efter at rette.

Videre blev imellem enke med laugverge Sigvor Gløttvog, som enken, efter at registreringen var forrettet, dertil formåede, og moderbroderen Jørgen Vroldsen, såvel som svogeren Leif Huggevig, hvilke og godvillige påtok sig å være tilsynsmenn for samtlige barns midler, således avhandlet at all løsøre blir udi enkens være u l o d d e t hendes livs tid. Dog når barna efterhånden skulde udi moderens levende live blive ved ekteskap eller andre måder forsynet, da at hver nyder sin anpart efter verdi og fornøyelse. Så bruker og enken den ganske gård så lenge hun lever, og den vil og kan vedlikeholde".

Det ble altså ikke holdt auksjon, men alt i hus og på gård skulle inntil videre brukes i fellesskap.

Videre heter det:

"Derpå blev enken og samtlige tilstedeværende laugverge, tilsynsmenn og barn adspurte om nu all ting var angivet, og intet fordølget som til skifte komme burde, som de udi sin tid med en god samvittighet udi enighet og sandruhet kunde være bekjendt, hvortil de svarede, at allting av løsøre og faste midler rigtig og redelig var angiven, som de for Gud og øvrigheten vilde ansvare, hvilket de med enig håndstrekking bekreftede, og betakkede moderen og barna hinanden innbyrdes for ærlig og fornøielig skifte."

Da det ingen møbler er oppført i skiftet, har dette ganske sikkert sin grunn deri at nesten alt sådant i hin tid var n a g e l - f a s t - langbord og benker, skap og sengesteder.

Enkelt og tarvelig har det daglige liv vært både i hus og hytte - hos odelsbonde og leilending. Det fantes lite eller intet av alt det unyttige krimkrams som i våre dager til overflod fyller værelsene i by og bygd.

Alle stedsnavn er nøyaktig kopi, likeså personsnavn.

Sorenskriver Hans Pedersøn avholdt skifte i Kvivik den 20. januar 1701 etter avdøde enke Torbør Vrolsdtr. Kvivik mellom hennes etterlevende barn som alle var i live. Marite var enke, og Guri var blitt gift med Osmund Pedersen Steendal.

Til stede var dessuten bundelensmann Anders Leifsøn Kvåse som vurderingsmann, Åge Jonnsen, Vestre Øresland, edsv. lagrettsmann, samt barnas morbror Jørgen Vroldsøn Hæstae.

Boets løsøre og besetning ble verdsatt til 103 spd. 1 m. og 10 skilling.

Svend Andersøn Riibe var skyldig 9 rdl. til boet. For dette beløp, som også hadde vært hans fars gjeld, pantsatte han diverse gjenstander.

Leif Rasmussens Enke (Marite) og hennes barns gjeld til boet var nu 16 rdl. For denne gjeld var det en lignende pant.

Det ble opplyst at "Kongl. Maysts. allernådigst påbudne skatter for foregående år var betalt og kviteret for i skatteboken."

Marites "hjemmefølge og brøllupsgjærd" var så stort at de øvrige søsken ikke kunne tilstå henne arvelodd i løsøre denne gang heller, men derimot skulle hun få part i gården.

Guris hjemmefølge ble vurdert til 10 rdl. De gjenværende tre ugifte barn fikk utlegg for samme beløp hver. Resten ble delt etter loven mellom disse 4 barn, slik at de fikk sin tilkomne arv i boets løsøre og besetning, som alt sammen var taksert.

Hvorvidt arvingene skulle få sin anpart i Bagervigen var fremdeles et uavgjort spørsmål.

Men de gjorde også denne gang påstand herom og forbeholdt seg den påståtte rettighet.

Til ombudsmenn for Gjertrud ble valgt hennes mors søskenbarn Ommund Andersen Aaresnes, og for Anne Alf Tosteensøn Hæstad, som var beslektet med hennes mor i tredje ledd.

Da morbroren, Jørgen Vroldsøn "formedelst hadde med kierchens ombud sidder betynget" ber han seg fritatt for ytterligere ombud i dette bo. Dog skulle han ha tilsyn med Lasse.

Lasses svoger Osmund Stendal var i like måte unnskyldt "formedelst uvederheftighet."

På forespørsel svarte samtlige arvinger "at alting løst og fast var så riktig angiven som de for Gud og øvrigheten og hverandre nu og i sin tid vilde tilsvare og bekjendt være. Hvorpå de med venlig håndstrekning takkede hverandre indbyrdes for venlig og kjærlig skifte."

"Således så arvetomten at være passert registreret osv."

Det var anmerkt i skiftebrevet at skogen måtte ikke hogges ut eller brukes til skade.

Den 25. mai s.å. ble skifterett satt på Lillesands tingsted til behandling av oppgivelsesskiftet på Qvivig for "Oldingen" Lorentz Olsen.

Samtlige arvinger var til stede unntatt Andreas, Jørgen og Christen som var utenriks. De hadde vært borte i 11 år. Jørgen i 13 år. Svogeren Anders Christensen møtte for sine barn, som i skifte etter bestemoren av deres mors brødre var tilstått "broderlodd" i løsøre-summen.

På skiftet ble ytterligere oppgitt, at Lorentz hadde til gode hos Søren Olsen Bagevig 50 spd., hos Christian Jørgensen, Ulvøysund 15 spd., og hos Christian Christensen, Ulvøysund 10 spd. tilsammen 75 spd.

Gjeld: Sønnene Andreas, Christen og Jørgen fikk ved skifte etter deres mor tilsammen 119 spd. dansk "courant". "Dansk courant utgjør etter omskrivning 59 spd." Dette beløps sølvverdi utgjorde for nærværende 29 spd.

Her har vi et eksempel på pengeverdiens voldsomme fall i de årene, fra 119 spd. 9 sk. til 29 spd. 39 sk. Renter av deres tilgodehavende i disse 10 år ble avgjort til 6 spd. 26 sk., tilsammen 35 spd. 65 sk. Denne gjeld og skifteomkostningene, som beløp seg til 13 spd. 16 sk. reduserer boets eiendom til 158 spd. som kommer til deling mellom de gjenlevende arvinger i 6 lodder.

Hver arvtager fikk utlegg i boet etter oppsatt fortegnelse av gjenstander samt i det gjenstående 1½ kalvskinn. Ennvidere ble hver arving tilkjent fordring hos hver enkelt av boets ovennevnte 3 kreditorer.

Hermed hadde de også fått farsarven.

For skifteomkost. ble det som sedvanlig tatt pant i løsøret.

Den 1. nov. 1827 gir samtlige arvinger skriftlig erklæring for at broren Hendrich Lorentzen hadde utløst deres part i gården (1½ kalvskinn).

Prisen på husdyr er gått opp litt. En hest takseres for 12 spd. Kyrne mellom 4 og 5 spd.

Steintøy sto lavt i pris: 1 og 2 sk. stykket av tallerkener. Av verktøy forekommer flere slags, men fremdeles mindre av møbler.

Henrik Lorentsen døde i 1832. Han etterlot seg enke og 8 barn, hvorav 6 sønner og 2 døtre i alderen fra 28 til 5 år: Lorentz 28 år, Gunder 23½ år, Jahn Tobias 18 år, Ole 16 år, Johan Jørgen 9 år, Henrik Elevinius 5 år, Catrine Marie 23 år, gift med Arent Christian Andersen Ramsøen, og Torborg 13 år.

Den 15. mai 1833 ble skifte opptatt etter Henrik Lorentzen og avsluttet den 11. nov. s.å.

Boets løsøre og besetning: 159 spd. 2 m. 14 sk. Bankinnskudd 8 spd. og gården 432 spd. - tilsammen 599 spd. 2 m. 14 sk. Boets gjeld utgjorde 239 spd. 4 m. 2 sk., hvorav Lorentz hadde 127 spd. til gode og Gunder 62 spd.

Stuebygningen var 2 etasjes med 2 værelser i hver samt kjøkken i første og et vedskjul under samme tak. Bordkledt og rødmalt.

Uthusbygningen besto av fjøs, låve og løe, lang og smal på lav mur. Bryggerhus, stolpebod, badstue, vedskjul 2 qviehus" (sommer-fjøs), sjøbod og to parter i et notskjul.

Utsed: 2 tdr. bygg, avl 7 tdr., 2 tdr. poteter, avl 14 tdr. Ellers intet.

Ingen hogstskog. Felles buskog. Ved og trevirke må kjøpes.

Besetning 8 kyr, 8 får og $\frac{1}{2}$ hest.

I 1834 døde Hendrik Lorentzens enke, Helene, og 29. desember s. å. ble avholdt offentlig auksjon over boets løsøre, som innbrakte 362 $\frac{1}{2}$ spd. Hertil kom andre inntekter, så boets bruttoverdi utgjorde 516 spd.

Skifteomkostninger og annen gjeld ca. 148 spd. Skiftet avsluttes 23. juli 1835.

Den eldst sønn, Lorentz, var los og gårdbruker. Han ble gift med Nelle Catrine Nilsdatter, født på Ribe i 1815. Grøgård har innført henne i kirkeboken.

Lorentz Henriksen var sjølos som faren.

Kvivik ligger tett ved sjøen i sydvest-kanten av sognet og 1 $\frac{1}{2}$ å 1 km fra uthavnen Ulvøysund.

Ulvøysund var før i tiden bebodd av mange loser, og da Lorentz Kvivik levde, var det 4 eller 5 losskøyter. Lorentz hadde part i en av dem; den gikk under navnet av "Faders Minde".

Da skøyten hadde sin stasjon i Ulvøysund, var det ikke alltid så makelig nettopp å grave seg fram i mørke og kuling med sjekte til eller fra Ulvøysund. Det var nemlig sedvanlig at losene stakk til sjøs så tidlig på morgenen at de kunne være ute blant seilerne (skipene) i lysningen. - Senere hadde han losskøyte sammen med naboen sin Kristen Bagervig.

I 1857 ble Lorentz slått overbord av storbommen, mens han var på hjemveien fra Kristiansand, hvor han hadde vært inne med hvete fra en brigg som var forlist ved Lyngholmen.

Han etterlot enke og 6 barn.

Eldste sønn, Hendrik, overtok gården i begynnelsen av 70 årene, 22 år gammel. Han seilte til sjøs i en del år. Da han sluttet sjøs, giftet han seg og drev odelsgården til sin død.

Da ekteskapet var barnløst, gikk ættegården over i fremmed eie.

---- o0o ----

G L Y T N I N G S V Å G

G.nr. 34

Glytningsvåg og Kvivik er nabogårder, og var i siste halvdel av det 17. århundre et samlet bruk på 3 huder i en manns eie.

Siste eier delte gården mellom sine 3 sønner, som fikk hver sin gård å 1 huds størrelse. Det var tre broderlodd.

Til samme eiendom hørte en plass tett ved sjøen mellom Glytningsvåg og Kvivik som man kaller Bagerviken. Den var på 3 kalvskinn.

Det var forutsetningen at også denne plass skulle tilfalle hver av broderloddene med 1 kalvskinn på hver.

Omkring 1690 var en mann ved navn Siwer Eivindsen eier av Gløttingsvågs 2 huder.

Husbygningene i den tid og fremover var laftebygget av god gammel furu, tildels bordkledt, tjærebreddt og forsynt med torvtak. Senere ble det skikk, særlig for hovedbygningenes vedkommende, å tekke med hollandsk takstein.

Bygningsstilen viser seg ifølge de gamle beretninger, å ha vært nokså ensartet. Lange og smale bygninger i 2 høyder med stue, kamers kjøkken og sval etter hverandre i husets lengde. Ovenpå det samme, unntatt kjøkken, som regel.

Da murene under huset var ganske lave, var det som oftest ingen kjeller.

Til avhjelp av denne mangel var det oppført en "jordkjeller" - også kalt poteteskjeller, et stykke fra huset, hvor det var en skråbakke. Her grov man seg inn og reiste et tak over, tekket med torv. Lunt og frostfritt var her. Ennu kan man se mer og mindre av disse gamle "potetshus" på gårdene. Ja, enkelte steder er de så vel vedlikeholdt, at de fremdeles gjør samme tjeneste som før i tiden.

Uthusene var gjerne enda lågere på mur. Var tomten noenlunde plan, ble låvebro overflødig, for låven lå i høyde med gulvet i fjøs og løe. Lange kunne de være, men smale og undertiden med 2 låver.

Dessuten var det en del andre små bygninger på gården til forskjellig øyemed; badstue, smie, ellhus osv.

Vinduene var små og lave. Rutene var blyinnfattet, og glasset grønnlig og ujevnt.

Værelsene var derfor nokså mørke. Og hvis det ikke var mer enn ett vindu, som f.eks. i kjøkkenet, hvor dette gjerne var tilfelle, så var belysningen derinne nokså sparsom. Om kvelden, når peisflammen lyste, var det bedre å se det som skulle gjøres.

Ytterdøren var gjerne delt på tvers i to halvdører - som man da kalte den øverste og nederste h a l v d ø r a.

Var bygningen dobbelt høy på forsiden, gikk som oftest skråtaket på baksiden ned til enkelt høyde og dekket da samtidig over ett eller annet skjul, helst vedskjul.

I dagligstuen sto husbondsfolkets himmelseng og inntok en dominerende plass på bakveggen.

De 4 stolper var meget høye og bar en overbygning med flere hyl-der.

På disse var anbrakt forskjellige ting. Ett og annen slags kjørel som det var noe pryd ved: et rose malt skrin, tine, barberskrin, kurv, steintøy, ja, og så melkebøtter, hvis det var trangt om plass på hjellen under bjelkene i taket.

Hjellen var en lang og smal ramme sammensatt av to lange og to ganske korte lekter, hvorpå melkebøttene anbraktes.

Disse bøtter var gjort av tre og juret med smale hasseljurer. De skulle alltid være hvitskurte når rett var.

Himmelsengen ble senere avløst av karniss-sengen. Karnissen ga liten plass. I det høyeste var det en smal hylle på innsiden til tobakkkrullen og pipen - som ofte ble benyttet både av det sterke og svake kjønn.

"Omheng" av tøy var felles både for himmel- og karniss-sengen. Det rakk fra toppen av sengestolpene og helt til gulvet omtrent. Tøyet var tynt og fint med kappe ovenom pyntet med bånd og slikt.

Og gjestesengens innhold av dyner og teppe var veldig.

Omhengssenger på disse kanter er nå en sjeldenhet.

Kanskje deres saga er helt ute.

De tok seg godt ut i stua, men var vel neppe i kontakt med hygienens lover.

.....

"Fredagen den 9. juli 1813 blev retten sat paa gaarden Glyttingsvaag i Høivaag sogn i Elias Olsens hus med laugrettesmændene Niels Olsen Aarisnes, Herman Gundersen Aarisnes og Erich Christensen Sævig, for at paaskjønne hvorvidt Elias Olsen, som eier av 2 hudér i gaarden Glyttingsvaag maatte enten tilkomme jevnt hos Lorents Olsen, som eier av 1 hud i gaarden Quivig, formedelst et ved jord mod jord imellem bemeldte gaarder foregaaet mageskifte eller være pligtig til bemeldte Lorents Olsen at give jevnt, hvorved parterne Elias Olsen samt Lorents Olsen og søn Hendrich Lorentsen Quivig vare personlig tilstede".

Derpå følger en beskrivelse av vedkommende deler som er gjenstand for makeskifte. Og ble retten enig om at ingen av partene hadde lidd uskjell, hvorfor makeskifte godkjentes.

Deretter ble grensene oppgått og nærmere beskrevet.

I denne beskrivelse forekommer en del stedsnavn som jeg tar med: Abelstien, Storager, Qvernhusreinen, Qvernhusbakken, Krøgægren, Kiellestuen, Berager, Huusefieldet, Vådemyr, Næbehugbakken, Husekolsjorda, (Hoskoldsb.), Gruestenbækken, Sirisbakke, Grisegildret, Høijaasen. Denne befaring m.v. kostet 7 rd. 13½ sk.

I 1829 solgte Elias Olsen 1 hud og 4 k.skinns i Gyttingsvåg til Danmarksskipper Johannes Abrahamsen Kjøstvedt for 800 spd. Sjøtet er datert 29. mai 1829.

Som hefte på eiendommen anføres 1. prioritets obligasjon av 19. juli 1826 til Norges Bank for 479 spd.

Fra eldste tid hadde bubeitet vært felles eie for alle gårdene på Nesset. Det hadde sine ulemper på mer enn en måte for eierne.

Men i 1833 ble det foretatt utskiftning av dette fellesskap på initiativ av Johannes Glyttingsvåg og Abraham Jahnsen Aarsnes, som uttok stevning mot alle de øvrige medeiere.

Da saken ikke ble avgjort i forlikskommisjonen 2. april, ble den henvist til retten.

26. og 27. juni ble det så foretatt åstedsbefaring av de dertil utnevnte menn, nemlig: Johannes Govertsen Kvåse, Svend Jakobsen Ørisland, Ole Andersen Ørisland og Christen Jensen Isefjer.

Det ble oppgått og avmerket grenselinjer mellom de enkelte gårder. Og disse grenser er nøyte beskrevet, støttet til de stedsnavn som be-

røres. - Utbytning mellom de enkelte bruk er foretatt senere på de fleste gårder.

Utskiftningsforretningen administrertes av sorenskriver Ptr. Borthmann Voss.

Det fremgår av dokumentet at lagrettens utskiftning ble godkjent av de interesserte. Det var enkelte som tok et og annet mindre betydningsfullt forbehold. Således erklærte Johannes Glyttingsvåg at han ville forbeholde seg rett til når som helst å innhegne sin bumark. Skjønt retten ikke hadde noe mandat til å avgjøre et slikt spørsmål, ville den allikevel ikke unnlate å bemerke at en slik innhegning ikke kunne ske uten skade for de andre tilgrensende oppsittere.

Hele rettsakten kostet 10 spd. 31 skilling.

Dokumentet utgjør 8 ark fol.

Dhr. citanters motivering av sin stevning lyder bl.a. som følger:
" . . . også en (liden) andel i den fælles buskov, med Glyttingsvaag. Der gives ogsaa et slags fellesskap med notekastningen blandt opsitterne paa nogle av forbemeldte gaarde, derved at den ene fisker ut for den andres grund, imotderav at betale landslodd efter loven. Det er nu vort ønske i overensstemmelse med loven om jords og skøgs utbytning av fellesskap ei alene at få grensene omkring vores samtlige eiendomme og gaarde og beskrevne saavel med hensyn til den forhen skedde utbytning av hjemmejordene i Glyttingsvåg, som grensene om den fælles bumark, likesom og å få den f o r d e r v e l i g e fellesskap i buskog og hugst, saavel som om mulig i notekastningen aldeles ophevet, saaledes at enhver andel deri kan blive utbyttet og grensene derom opgaade og bestemt, paa det enhver kan vite der utelukkende tilhører ham, og for eftertiden bruke og benytte samme som sin uinskrenkede eiendom . . . .".

Samtlige de gårder som mer og mindre var berørt av fellesskapet, var disse:

Glyttingsvåg 1 hud 4 sk. Sanden 6 sk. Skottevik 2 sk. - Ved denne anledning ble Store Årholmen og Hauene skyldsatt og tillagt dette bruk - Kvivik 1 h., Bagervig 3 s., Natvig 2½ h., Hellenes 11¼ h., Lindenes 3 s., Ytre Årisnes 5 h., Frellestad 3 h., Hæstad 5 h., Ribe 2½ h., plassene Heslevig, Dybdal og Knavik samt Dalene 6 sk.

Til Glyttingsvåg hører en større holme som kalles Nibe, som svarer til navnet.

Her bygslet Christian Sevrin Tomassen Ulvesund hustomt og byggeplass 2/1 1848, mot en årlig avgift av 2 spd.

Likeså 4/3 1850 en lignende plass på samme holme til Andreas Berntsen Ramsøen. Begge disse menn ble loser og sluttet som slike i høy alder.

Den 3. juni 1868 ble det på foranstaltning av Johannes Glyttingsvåg opptatt lovlig skjønn angående innhegning av hans buskog, samt bestemmelse og gjerdeplikt for hans og de øvrige tilstøtende eiedommers vedkommende. Rekvirenten fikk halvdelen av gjerdene. Fristen for gjerdenes oppførelse sattes til 2 år deretter.

Den forrige eier av Glyttingsvåg, Elias Olsen, hadde før 1829 solgt 2 mindre bruk til sine to svogre Hans Jakob Olsen Berg og Emanuel Olsen.

Den førstnevnte av disse to svogre var født i Kristiansand og var skredder.

Han ble utkommandert til sjøtjeneste i krigen 1807-14, og ble med flere andre tatt til fange av engelskmennene. Han førtes til England og satt i "Prisonen" der til krigen var slutt.

Så kom han hit og tok oppholdssted.

Senere ble han gift med Maren Olsdatter Glytningsvåg og fikk tilskjøttet seg 2 kalvsk. i Skottevik.

Her bygde de seg så et ganske lite hus hvor de levde i strev og arbeid og oppdrog en barneflokk på 10 stykker.

Hans Jakob var en kvikk og arbeidsom mann. Når bunnen viste seg i melkaret, tok Hans prammen og rodde den over 2 mil lange vei inn til Kristiansand etter ny forsyning og rodde samme vei tilbake med sekken på aktertøften.

Den lille gården sin passet han godt. Han dyrket grønnsaker og blomster, som solgtes på øyene. Poteter og halm var også handelsvare, som han aldri manglet kjøpere til. Alltid var han forut for alle andre med sine produkter. Det grodde så godt i solbakken der i Skottevik.

Det var ingen låve i uthuset og i mangel herav tresket han kornet sitt på et flatt fjell i nærheten. Det gikk an det også.

Han fór også rundt på gårdene som skredder. Og når det traff seg at en eller annen hadde "mosott", så "målte" Hans vedkommende med en ulltråd.

Det sto nok et lite bitte hus til i Skottevik, - nå er det for lengst revet ned. Det besto av stue og kjøkken og et loft. Her bodde en fiskerfamilie. Foreldrene het Olav og Oline.

Elias Glytningsvågs annen svoger var som før sagt, Emanuel Olsen, gift med Anne Marja Olsdtr. Glytningsvåg.

De fikk skjøte på Sandene, et bruk på 6 kalvsk. Emanuel seilte tilsjøs iblant.

I 1848 solgte disse to, som var barnløse, Sandene til Knut Hansen og Torborg Gabrielsdtr. Øresland, og tok en slags føderåd hos dem.

Men da Knut døde i 1861, ble eiendommen solgt til Tobias Torkildsen og Sofie.

Emanuels føderåd overførtes på den nye eier.

Noen år etter at Emanuel og Anne Marje var døde, solgte Tobias Sandene til daværende eier av Glytningsvåg, Abraham Johannesen, som ikke ville ha noen nabo i Sandene.

Så lot han husene rive, og nå står det ikke mer tilbake av det hele enn en skral løe.

N A T V I K - R A M S Ø Y A

g. nr. 37.

Omkring 1780 var der to bruk på Natvik, og eierne hette Tellef Aslaksen og Anders Johannesen. Dessuten hadde hver sin halvdel i Ramsøya.

Anders var los og som sådan seilte han i skøyta sammen med loser fra Gml. Hellesund.

I sine yngre år gjorde han krigstjeneste i København i lengre tid. Det danske tungemål kunne han nok ganske godt, for når han var borte i selskap, ble han gjerne anmodet om å muntre laget ved å fortelle historier på dansk.

Barna hans het Jakob, Johannes, Ole, Jan, Anders, Marte, Torborg, Lisa, Inger, Margrete, og dessuten to til som døde i ganske ung alder.

Jakob seilte lenge til sjøs og var skipper i flere år. Han fikk en del av farens gård. Da han sluttet sjøen ble han los. Han hadde 2 sønner og 2 døtre.

Johannes, som flyttet til Ramsøya, og likeså Jan, var loser. Jan bygde hus på farens grunn på Natvik, Ole døde i Amerika og ligger begravet på Staten Island.

Anders døde hjemme. Begge disse var ugifte.

Da deres mor døde, var det to av døtrene som overtok husstellet for faren.

I de siste 10 år av sitt liv var Anders Johannesen blind.

Når hans sønnesønner fra Ramsøya kom over til bestefar i et eller annet erend, sa han gjerne: "Kom hit gutter, så e kan få kjenne å møte dere har vokse siden sist!"

Ved hans død gikk gården over i fremmed eie til en familie fra Kjøstvedt. Jakobs gård er derimot i slekten og eies av hans sønnesønn?

Jakob fikk også et lite bruk i Frellestad, da han tok eieren herav i "follaug", nemlig Hans og konen Marte.

Frillestadgården er nokså gammel. Den beryktede fogd Erik Munch hadde i sin tid tilvendt seg den, antakelig for skattegjeld.

Der sto et hus for mange år siden, høyt og langt var det, og så rommelig at der bodde to familier i hver sin halvdel. Det gav inntrykk av å være overmåte gammelt. Jeg vet ikke å ha sett noe hus som har vært mer medtatt av elde.

Det traff seg ikke så sjelden når det lå så mange skiper inne på havnene, at mannskaper rømte i land og kom seg vekk. Og folk i land hjalp dem villig. Når vedkommendes overordnede kom og spurte etter sine folk, fikk de alltid et avvisende svar - og undertiden mer enn det. Således var det kommen rømlinger inn i et hus, jeg tror nesten det var på Åkerøya. Det var om kvelden og konen i huset sto ved skorsteinen i kjøkkenet og kokte grøt. Rømlingene satt inne i stuen. Så kom det et par karer inn på kjøkkenet og spurte om hun hadde sett noen som var rømt fra det og det fartøy. Nei, langt fra, hun hadde intet kjennskap til det. Og da de gjorde mine til å ville gå inn i stua, ble hun fykende sint og for mot dem med grøttvåren i hevet arm, hvorved de fant det rådeligst å retiere for det farlige våpen.

Et par historier til:

Fra en svenskefinne som lå i Ulvøysund, rømte 4 matroser. De tok en pram og rodde østover og landet ved Natvik. Der fant Jan Andersen dem.

Dagen etter kom 3 finneskipperer og en østlending fra et skip som lå i Hellesund, inn til Jakob Natvig og spurte etter folkene. De hadde hørt at prammen skulle være funnet av Jakob, hva imidlertid var feil.

Jakob ville ikke opplyse om feiltagelsen, men sa at han intet kjennskap hadde til dette, og ba dem henvende seg et annet sted. En voksen sønn var også inne.

Herover ble særlig østlandsskipperen fornærmet og sa at det var liten nytte å snakke til slikt et gammelt naut.

Da reiste gamlen seg å sa: "Jeg skal gi deg "gammelt naut"! Vil du ut den eller den veien?" og han pekte på døren og vinduet. "Du er nok megler mellom nordmenn og svensker, du!" Og dermed tok de døren fatt.

Ombord i en svensk eller finsk brigg som lå i Ulvøysund, var der en ung gutt som daglig var gjenstand for mishandling av skipperen. Han besluttet seg derfor til å rømme. Hvordan det var gått til eller ei, i hvert fall var han kommen opp på en liten holme i Indresund, og der satt han om formiddagen da to losere fra Ramsøya kom roende forbi. De tok ham med seg i sjekten, og han fortalte dem da om sin stilling. Han viste dem den taugtamp - full av svære knober - han hver dag var blitt slått med. Han fulgte dem hjem og var der et par dager. Der lå 18 skip i Nibesund, deriblant en stockholmer. Kapteinen var en prestesønn. Denne var villig til å ta gutten ombord. Og her fikk han det godt.

Hans forrige skipper var både hos losen og ombord i skipene og spurte etter gutten, men ingen hadde naturligvis sett noe til ham.

Og noen undersøkelse turde ikke skipperen anstille ombord i skipene heller.

Gutten bar altfor tydelige merker etter de slag han hadde fått av tampen, og dette tortur-redskap var lenge å se i en sjøbod på Nibe.

Til Anders Natviks bruk hørte et større jordstykke som ligger for seg selv og kalles Mønnekjør. Her spøkte det før i tiden, sa man. Der går en stor åpen grøft igjennom, og veien til Hellenes passerer en stenbro over denne grøft.

Det kom en mann gående over broen en dag og ble da var et barnelik liggende i grøften. Han ble rent fra seg med det samme, sprang framover veien et stykke, men summet seg straks og vendte tilbake for å se bedre etter. Men da han kom til stedet, var barneliket sporløst vekk.

G R I M S Ø Y A   G.nr. 39

GAMLE HELLESUND.

Hellesund, Helløy, Hellenes - disse 3 navn har en felles likhet og det er i grunnen ikke så rart, for de steder de betegner, ligger ganske nær hverandre.

Hellenes er som navnet sier, et nes mellom Krysshavn og Hellekilen. Hellesund er navnet på sundet mellom Helløy og de 3 andre øyer: Steinsøy, Grimsøy og Sandøy, som tilsammen utgjør hva man alltid mener med stednavnet Hellesund - Gamle Hellesund. For i Vest-Agder har man Ny-Hellesund. Men hvilke av disse to Hellesund er eldst, skal jeg ikke her uttale meg om.

Gamle Hellesund er en såkalt uthavn, hvor befolkningen alle dager har ernært seg ved sjøfart, los- og fiskeri, og som binæring for enkelte litt jordbruk, etter som øyenes jordsmon tillot.

Grimsøy ligger nærmest Hellenes, skilt fra samme ved det smale løp som heter Langholmsund. På utsiden av Grimsøy og like ved sundet lå for over 100 år siden en stor bygning, hvor det bodde 2 familier. Det var egentlig 2 hus som sto vegg i vegg. Det ene av husene ble først revet. Det gjenstående var bebodd til for ca. 35 år siden.

Her bodde i siste halvdel av 18. årh. en mann som het Ole Sørensen Ask fra Bjelland og hustruen Marie. Hennes søster var gift med slesvigeren Lars Kristian.

Ole Sørensen og en bror av ham, som het Fredrik, gjorde tjeneste i kanonbåtene, og var på den måte blitt kjendt i Hellesund.

Oles og Maries barn het Oline, Berte, Sara og Søren Tobias. Oline ble gift på Øresland med Sven Jakobsen, og ble 100 år.

Sara Sivernes foreldre hadde også sitt hjem på Grimsøya.

Senere bodde Jørgen Kristoffersen i det ene av husene. Til samme hørte det gårdsbruk som fins på Grimsøy. Så ble huset revet og nytt oppført lenger opp fra sjøen.

På Stensøy var det også gårdsbruk. Her bodde brødrene Ole og Anders Ågesønner. De var begge skipsførere og meget rike folk. Oles hus lå høyt oppe på øya, hvor det fremdeles er beliggende med den dobbelthøye fasade vendt mot vest.

Ole Ågesen var gift med Inger Margrethe Gregersen fra Skalle i V. Moland. De var barnløse. Anders Ågesen var gift med Elen Andrea Ugland fra Kolbjørnsvik på Hisøy.

De bodde i det eldste hus på Stensøy, nokså nær sundet. Gavlen vendte mot sjøen og hadde et stort antall vinduer. Dessuten var det en mengde lavloftede værelser både i 1. og 2. etasje - riktig et herskapshus i gammel stil.

Det ble revet for ca. 30 år siden. Da var det så medtatt av alderdomssvakhet at det nesten ikke var tjenlig lenger til menneskebolig.

I krigsårene, da folk langs kysten og særlig på uthavnene, gikk i stadig angst for fiendtlig landgang, var det flere av dem som var i besittelse av verdier, sølv eller penger, som brakte dem i sikkerhet ved å skjule dem helst inne på fastlandet.

Brødrene Ågesen hadde således ført sine rørlige kostbarheter og penger til Sven Jakobsen, Ø. Øresland. De hadde leiet et værelse i hans hus, og vindusåpningene var forsynt med solid jerngitter. Dette ble stående i vinduet lang tid etter.

På Erdvik, omtrent helt inne i bunnen av Isefjerfjorden, var det også skjulte skatter i den tid.

Ågesønnene hadde allerede før krigen sluttet å seile. De drev rederi og eide flere fartøyer som gikk i fart, mest på nordlige farvann.

Da krigen sluttet, hadde de mistet 8 av sine fartøyer. Engelskmannen hadde nok nappet de fleste.

Anders Ågesen og hustru hadde et eneste barn, datteren Margrethe. Hun ble gift med en av Uglands-familien ved Arendal, og flyttet dit. Velmakt ble hennes kår alle dager.

Hun skulle være sjelden vakker.

Familien Ågesens gravsted ligger på Høvåg gamle kirkegård.

Det er forsynt med minnestener og innskripsjoner.

Hver sommer avla hun besøk ved sine foreldres grav ved Høvåg kirke.

På Sandøya bodde en skipsfører som het Nikolai Gregersen. Han var bror til Ole Ågesens kone, Inger Margrethe.

Han hadde kjøpt Sandøya av sin svigerfar, Anders Hansen, som arvet den etter sin far, Hans Andresen. Hans bodde på Sandøya så lenge han levde, men Anders hadde sin bolig på Helløya.

Nikolai Gregersen hadde sønnene Adolf og Karl, som ble skipsførere, og datteren Mathilde, som ble gift med en tollbetjent Gill. De bodde i en av byene på Vestlandet.

Adolf beholdt Sandøya og Karl kjøpte Stensøya og bosatte seg der.

Karl Gregersen var en driftig mann. Han seilte lenge til sjøs og i flere år som skipsfører. Da han hadde kjøpt Stensøya, fikk han et nokså stort gårdsbruk, etter kystforhold, og dette ble drevet godt. Han anla et mindre skipsverft tvers over på Grimsøy-siden.

Som den innsiktsfulle og dyktige mann og dessuten stor skattyter, fikk han også innflytelse på det kommunale område. Han ble innvalgt i bygdestyret, og var også en kort tid ordfører.

I 60 årene gikk her en liten hjuldampbåt, som het "Otteren", mellom Kristiansand og Arendal. Hellesund var da som nå fast stoppested.

Når det traff seg at Gregersen skulle være med sine til byen, og han ikke var riktig reiseferdig når "Otteren" kom, gikk han bare ut på trappen og ropte til kapteinen at han måtte vente til han ble ferdig. Og "Otteren" lå da og ventet til Gregersen hadde spist middag eller hva det ellers heftet ham. Så snart han var klar og kommet ombord, ruslet "Otteren" videre.

Karl Gregersens hustru het Andrea og var datter av en skipsfører fra Hesnes.

De hadde to sønner. Den eldste kalte seg Ågesen. Han reiste utenlands og nedsatte seg som forretningsmann i Paris. Den andre het Jørgen. Han var sjømann en tid. Så drev han land- og skipshandel på hjemstedet.

Som forretningsmann var han mindre habil. "Han fant ei med landjorden under sig ro", og strøk til sjøs igjen. Tilsist havnet han som los i Buenos Aires.

Der døde han i forholdsvis ung alder.

Det var en begavet familie.

I Sandøybukta står det et eldgammelt hus. Der bodde for mange år siden et ektepar som het Tønnes og Marte.

Tønnes var tunghørt og gammel ungkar, da han fridde til Marte Helløia. Hun var halvsøster til Nils Andersen.

Da hun fortalte hva erend Tønnes gikk i, sa man: "Du må kje tru på det Tønnes sier!" For han skulle være lei til å lyge. "Må e'kje tru på 'an? E holder me te de guden har sagt!" sa Marte. Og så ble det.

Det var en stor rev, den samme Tønnes. Alltid gikk han med salmeboka i lomma, og rett som det var hadde han den fram og skulle lese for folk, når han kunne gjøre seg håp om oppmerksomhet.

"Stakkars mi Marte! Håssen tru ho har det nå? sa han til folk når hun var fraværende. Men når han var alene med Marte opptrådte han nærmest som det man kaller "hustyrant".

Eieren av Sandøya het Hans Andersen. Han levde i slutten av 18. århundre.

Hans eldste sønn, Anders, som hadde bygd egne hus på Helløya overtok farens gård, som han brukte i mange år.

Det har hvilt en avgift på Sandøya like til det siste. Det er en slags kirkeskyld, og det ble fortalt meg av en gammel mann, sønn av Anders Hansen, at avgiften tilhørte Trondheims domkirke. Jeg tror det er 40 kroner det betales årlig.

Anders var en rik mann. Han hadde seilt til sjøs i lengre tid og de siste årene var han skipsfører.

Da han sluttet sjøen, nedsatte han seg som skipsreder på hjemstedet.

Hans kone het Anne Elisabet og var født på Tronderøya.

De hadde en hel barneflokk.

Det var sønnene Edvard. Han døde som avgått los i sitt fedrehjem. Ole var gift med Marte Beate, som var datter til Kristian Jørgensen Ulvøysund, Gabriel var ugift. Han ble borte på sjøen i ung alder. Som døtre nevnes Maren, som ble gift med Nikolai Gregersen, som før fortalt kjøpte Sandøya av svigerfaren. Anne Elisabet. Hun ble gift med en tysk skipsfører, Heinrich Ravn fra Rostock, som var blitt kjent med henne mens han lå på Hellesunds havn. Han hadde vært med skip her inne på havnen flere ganger før han ble skipper. Så de var blitt godt kjent. Hun ble som sagt hans hustru og flyttet med ham til hans hjemsted.

Abigaël eller Abigel som folk sa, flyttet til Ramsøya, hvor hun ble gift med los Nils Kristiansen, bror til Marte Beate, Abigaëls

brorkone. Helene kom til Ulvøysund. Hun ble gift med Simon Kristiansen, bror til ovennevnte Nils Kristiansen og Marte Beate. Simon var los og småbrukseier. Katrine ble gift med Johan Olsen Sandøibukta.

Han og to andre brødre gikk vekk på en gang med deres losbåt. Oline døde i enlig stand.

Nils Andersen het en annen mann på Helløya. Han var skipper. Han seilte med en koff på Frankrike og Holland om sommeren.

Han var gift 2 ganger, men det første ekteskap var barnløst. Annen gang giftet han seg med Marte Beate som nå var blitt enke etter Ole Hansen.

Ole Hansen og Marte hadde kun en sønn som het Anders Hansen Andersen.

Han var først sjømann, ble så los i Hellesund, senere i Kristiansand, hvor han døde.

Med Nils hadde hun en sønn, Ole, som ble skipsfører og døde i Qweenstown, og en datter, Marie, gift med fhv. lærar Sten i Mandal.

Nils Andersen hadde 2 brødre nemlig Kristen og Hans Tobias og en søster som het Beate. Hans Tobias var gift med Ingeborg Tronderøi.

Kristen Andersen hadde en sønn og tre døtre. Hans sønnesønn er den bekjente kirurg Kristen Andersen i Kristiansand.

Beate var gift i Kristiansand. Hun var mor til fhv. lærer Brandius Lillesand.

Los Jonas Kristiansen hadde bl.a. en datter som ble gift med en engelsk dykker.

Der var nemlig forlist et fartøy på Tronderøy med en kostbar last, som visstnok rette vedkommende fant det regningsvarende å forsøke på å ta opp. Skipet lå altså på grunt vann. Man holdt på der i 2 år. Men så hendte det en dag, mens dykkeren var nede og arbeidet, at der kom en "fisk" som var så uhyggelig svær, at gapet på den var mannshøyt. Da han fikk se dette uhyre, trakk han øyeblikkelig i signalsnoren og kom opp. Og han nektet å gå ned igjen mer. Dermed stanset arbeidet.

Dykkerfartøyet forlot Hellesund og dykkeren vendte tilbake til England med sin norske brud. Men det føyes til at hun forlot hjem og fedreland med sorg i sind.

Nils Syvertsen var skomaker på Helløya. Kona hans het Inger. De hadde 12 barn.

Sønnen Nils døde som skipsfører i Kr.sand, Godtfred, Kristian og Mathilde bodde på Helløya, hvor de to sistnevnte var gifte.

Sevrine ble gift med Ortinius Jensen fra Brattevik på Grømsøya. Emma ble gift på Tjore i Eide sogn.

Gamle Hellesund har gjennom lange tider vært fast tollstasjon. Lenge var det ansatt tollbetjent og rorskarl.

I de senere år har stasjonen vært betjent med kun en mann, som kalles uthavnsbetjent.

Likeledes har stedet i sin tid hatt loskontor. Den siste losoldermann var Salvesen, død som losoldermann i Risør. Han var far

til fhv. losoldermann S. Salvesen i Kristiansand.

Etter den tid har stillingen vært betjent av en viseoldermann eller losformann. - Anders Hansen Andersen hadde denne stilling ved siden av sin losgjerning.

.....

Det kunne være mangt og meget å ta med av begivenheter fra krigsårene 1807 - 1814, og likeså om forlis og havarier her på kysten gjennom årene. Men da jeg for en del år tilbake har nedtegnet og offentliggjort meddelelser nettopp om disse ting, utelater jeg dem derfor i disse artikler.

Uthavsbefolkningens saga har brogede billeder, både triste og vakre.

--- o0o ---

T R O N D E R Ø Y

G.nr. 46- 47.

Det er et gammelt sagn som beretter at både Ytre og Indre Tronderøy samt Bjørnholmen en gang i tiden har vært en manns eiendom. Noe som forresten slett ikke er utrolig. En av Tronderøyene uvisst hvilken, var bosted for eieren. Bjørnholmen var "sauholme", dvs. at den ble bare benyttet til havnegang for sauene om sommeren.

Det smale og grunne løp som skiller holmen fra Indre Tronderøy var farbart tversover, idet det var lagt ned steiner i så stor høyde at det gikk an å gå over. - Om dette medfører riktighet er vanskelig å avgjøre. Imidlertid har ingen sådan bro vært synlig der i manns minne. Men vel mulig kan det også være at den er sunket ned i løpets søylebunn. Når vannstanden er litt over det alminnelige, går det an å ro igjennom, men man må holde en viss retning ellers risikerer man på et enkelt sted å tørne mot stein i bunnen. Og ved land på begge sider er det antydning til en steindemming.

Bjørnholmen er forlengst dyrket og bebygd. Der er et gårdsbruk på et par kuer og dessuten 4 andre bebodde hus.

Men sagnet peker meget lengre tilbake: Navnet Tronderøy skal skrive seg fra en småkonge som het Trond og bodde her.

Et par steinalderfunn er gjort der ute av en mann som pløyde.

Det ene er tildannet som en hammer med hull i. Lengden er 12 cm, bredden 6 cm. Øks kan det neppe ha vært, da eggen er altfor tykk. Dens bredde er 5 cm. Materialet er en gråsort overordentlig hard steinart. Den er visstnok kassert av sin eier, da et stykke er slått av.

Den annen gjenstand er en liten stein av form som en flått sylinder med 5 cm tverrsnitt og $2\frac{1}{2}$ cm. tykkelse med et hull i sentrum. Stoffet i denne stein er gulhvitt og så løst at det kan skjæres med kniv.

Omkring 1750 bodde det en mann på Tronderøy ved navn Manuel Hansen. Han hadde bl.a. to søstre, hvorav den ene het Torborg og var

gift med Thomas Syvertsen Sandhøy, Gl. Hellesund, og Marte gift med Jakob Hansen Natvik.

Så langt framover i tiden som i begynnelsen av 1800 tallet var det tre bruk på Ytre Tronderøy. Den ene var en danske som het Jens Johannesen. Han var gift med Ingeborg Marie fra Stuthei på Justøya. Johannesen døde tidlig og enken hans giftet seg med skipsfører Karl Andersen, som hadde et annet bruk på 35 kalvskinn og endelig en tredje ved navn Bertel og hans kone Maren, som var kommet fra Lillehammer. De hadde en datter som het Bergitte. Hun ble oppkalt etter sin far, Bertel, som døde kort før datteren ble født.

Maren ble for annen gang gift med Ommund Tønnesen. Han led av epilepsi. En dag han var ute og fisket, ble han borte. Sjekten fant man, og man antok derfor at han hadde fått et anfall og var under dette gått overbord.

Bergitte ble gift med Sven Halvorsen fra Brekkestø.

Den 18. september ble det avholdt branntakst på Ytre Tronderøy hos Karl Andersen.

I vedkommende dokument er det inntatt en meget omstendelig beskrivelse av alt som henhørte til bygningene.

Der var en enke Else Kristine Hansdtr., som hadde husvær hos ham. Hun gav avkall på dette mot at Karl betalte henne 100 spd. i erstatning.

Else var sønnedatter til ovennevnte Manuel Hansen.

Denne husbygning som fremdeles er bebodd, er i branntaksten oppgitt å være 32 fot lang, $24\frac{1}{2}$ fot bred og $15\frac{1}{2}$ fot høy. Der var 13 fag skyvevinduer - det skal være engelsk patent - med 12 ruter i hvert, og hver rute var 11 tommer høy og 8 tommer bred. - Dørene var forsynt med hengsler og lås. Der var 2 kakkelovner. Den ene var toetasjes og den andre enetasjes.

Bygningen var på to stokkverk og ble taksert for 360 spd.

Uthusene var 42 fot lange, $14\frac{1}{2}$ fot brede og 7 fot høye. Verdi 40 spd.

Da Karl Andersen var fraværende i utlandet, møtte kjøpm. B.N. Rosenkilde på hans vegne og fremviste til slutt de nyanskaffede brannredskaper, nemlig en brannstige, en brannhage med jernkjetting, samt 4 brannpøser av lær, som alt av administrator ble funnet å være tilstrekkelig.

Samme år, 25. juni 1833 var eiendommen tilskjøttet Karl Andersen.

Den 12. november 1835 avholdtes utbytningsforretning mellom Jens Johannesens barn ved deres formynder, Hans Andersen, Høvåg, Bergitte Bertelsdtr. ved hennes formynder, Govert Nilsen Omland, og Karl Andersen.

De for anledningen tilkalte menn var Kristen Andersen, Ø. Vallesvær og Daniel Abrahamsen, Isefjør.

Grensene mellom de tre bruk ble oppmerket og beskrevet samt undertegnet på behørig måte.

Dokumentet ble tinglyst 6. april 1836. Den 21. juli omtaksertes husene på Tronderøy etter rekvisisjon av Karl Andersens enke, Ingeborg Marie.

Ved denne anledning ble lokalitetene nærmere beskrevet. I nederste etasje var der en forstue som gikk tvers gjennom huset med stue og kammers på den ene side og en mindre stue og kjøkken på den andre. I

øvre etasje var der en forstuegang og 4 værelser. Høyden fra gulv til loft var $7\frac{1}{2}$ fot i underetasjen og 7 fot i øvre. Takst 380 spd.

En skjulbygning som var på siden av husets ene vegg - $3\frac{1}{2}$ spd. Kakkelovnene 15 spd. og uthuset $51\frac{1}{2}$ spd. - tils. 450 spd. Denne sum tillates nedsatt med 130 spd. på vånings- og 20 spd. på uthuset til 300 spd.

12. juni 1856 var det atter branntakst. Denne gang ble verdien 490 spd., som etter eierens ønske ble nedsatt til 450 spd.

24. mai 1867 avholdtes branntakst igjen på grunn av en del forbedringer og tilbygninger særlig i uthuset. Nå ble verdien av alt sammen satt i 580 spd.

Karl Andersen og hustrus barn var sønnen Anders, som fikk gården og bodde der i ugift stand til sin død. Han ble meget gammel. Så hadde de dessuten 4 døtre nemlig Oline og Elisabet, som begge var ugifte og styrte for broren. Ingeborg som var gift med lqs Hans T. Andersen Helløi, og den fjerde var gift med skipsfører Nils Abrahamson Holte, bosatt i Grimstad.

Inderøya, som er det gjengse navn på Indre Tronderøy, ligger nærmest fastlandet, skilt fra dette ved Bliksund som er fast stoppested for lokaltrafikken gjennom Blindleia.

Her er bare ett gårdsbruk, og øya er bare bebodd av dette bruks eier. For omkring et halvt hundre år siden sto der riktig nok et mindre hus på nordvest kanten av øya, men dets eier, K. Kristensen, flyttet til Rønnes i Fjære, og huset ble revet. Det var gammelt og skrøpelig.

Jonas Hermansen eide i sin tid Indre Tronderøy. Han seilte i flere år tilsjøs som skipsfører. Og da han alltid var en økonomisk forsiktig mann, lykkes det ham å samle en, etter den tids forhold, betydelig formue.

Det fortelles at skuten han førte ofte gikk med slukkede lanterner når det var siktbart, for å spare på oljen.

Det var ingen bygdebank i hans tid. Men da folk den gang så vel som nå kunne trenge pengelån en gang iblant, var det vel om en eller annen pengesterk mann var villig til å låne av sin overflod.

Det var Jonas Hermansen villig til. Det var ikke så få som mot en skikkelig prosent fikk lånt penger av ham.

I Børres hus på nedre Høvåg var han å treffe på prekesøndagene etter endt kirketjeneste. Og her pleide han gjerne å ordne pengeaffæren med sine debitorer. Villig var han til å hjelpe, og grei å komme ut av det med.

Hermansen var gift 2 ganger. I første ekteskap hadde han en sønn som het Herman. Han var sjømann, - seilte en tid som skipper, ble til slutt los i Ulvøysund, og da han sluttet som sådan, drev han et lite gjestgiveri, som mest besto i å selge øl til fremmede skipsfolk, som lå inne på havnene rundt om.

Av døtre hadde J. Hermansen flere: Oline, gift med Sevr. Svensen, Brekkestø, Alette, gift med Herman J. Steindal, og Johanne, som var gift med lensmann Jens Lassen i Oddernes.

I annet ekteskap med Karen Kristine hadde han sønnene Jens og Johan Karlman. Den siste var skipsfører og eide I. Tronderøy, men solgte og flyttet til Kr.sand hvor også Jens bodde som kjøpmann.

Joh. Karlman var gift med Anna Lassen, datter til lensmann Lassen.

Jonas Hermansen hadde en søster som het Anne Hermike og var gift med lensm. Jakob Steindal.

Likeså en bror, Fredrik Hermansen, som bodde på Randøy i Randsund. Han hadde vært løytnant. Hans ekteskap var barnløst, men han tok til oppfostring en slektning, nemlig Marie, som senere ble gift med skipsfører Jens Flørnes i Brekkestø.

Hermansens siste kone, Karen, var født på Isefjær. Hennes søster Marte ble gift med Daniel Abrahamsen fra Kjøstvedt. Han flyttet derfor til Isefjær.

--- o0o ---

B R I G G E N   " F R I T H J O F "

av Govert Nilsen Ribe.

Nedtegnet av Ingrid Knudsen, Aamlandsnes, etter muntlig overlevering fra hennes far, Anders Bjørnholmen.

Og hør nu hvad som hende kan
på havet for en ung sjømand,
om enn han har et heltemod,
så er dog ei hans sjebne god.

Når i ved hjemmet sitter trygt
måske han da er helt bortrygt,
når i blandt venner gleder jer,
hans sjel måske i angest er.

Fra Philadelphia vi utgik
og vinden den var føielig,
da straks orkan og høie brodd
slog sterke slag på skibets skrog.

Men stormens magt oss ei tillod
og kappe alt som forestod,
det blev bestemt i allen hast
og kappe bort vår store mast.

Da det umulig var i le
vi en til lovat kappede,
og briggen snarligen faldt av
og lensede for brodd og kav.

Hvor frygtelig det var at se
da briggen "Frithjof" kandrede,
nei ingen det beskrive kan
vi alle var mest under vann.

Det første som vi foretog
for og få rettet skibet op
og kappe vore stengerigg
for om det kunne reise sig.

Den rigg som ei var kapt i le
vor styrmand med beseirede,
han utenbords i line hang
og kapped riggen under vann.

Sådan en Jul vel minnes kan
vi var på dekket alle mann,
men aftenen før Juledag
og kappe riggen blev vor mad.

.....

.....

om Juledag med hardt arbeid
for at oprette akterseil.

Men da det led mot aftenen
med storm han atter kom igjen,
og vi var alle maktesløs
så vi fikk ingen seil tilført.

I kahytten vi sat oss ned
og med hverandre avskjed bød,
vår Gud gav trøst udi vor nød
og frelse alle ifra død.

Da natten den var over strid,
vi skuede en morgen blid,
et dampskib oss i møde kom
og til og bjerge var han from.

Vi heiste vore flagg i sjau
den lagde til rett for vor bau,
en livbåd straks de satt på vann
i den de berget alle mann.

Vi tolv mann blev, vi roed hen
ombord i "Novaskotien"
hvor mann oss vel opvarte lod
biffstek og brød til vort behov.

Til Liverpool dampskibet gik
hvor sjøfolk der losi de fik
til "sailors home" vi satte henn
som blev anordnet av konsulen.

Men da vi blev på egen hånd
vi måtte søke efter lån
til fattigkassen lot vi stå
og 15 daler der mon få.

Hvor gledeligt det var for dem
som fik de tvende sønner hjem!
Ja hyggeligt det også er
for dem som har sjømanden kjær.

:::: o0o ::::